

Jak poruszać z uczniami trudne tematy

Przedszkolaki lubią poezję

Odkrywaj i zdobywaj z Kopernikiem

WYDAWCA PISMA:

Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli w Gdańsku,
al. gen. J. Hallera 14, 80-401 Gdańsk
tel.: (58) 34 04 100 (centrala);
(58) 34 04 110 (sekretariat)
fax: (58) 34 10 763, www.pcen.gda.pl
e-mail: edukacjapomorska@
pcen.gda.pl

ZESPÓŁ REDAKCYJNY:

Małgorzata Bukowska-Ulatowska
– redaktor naczelna
Magdalena Urbaś
– z-ca redaktor naczelnej

Beata Symbor
Joanna Aleksandrowicz

PROJEKT GRAFICZNY, SKŁAD:

Beata Kwaśniewska

WSPARCIE TECHNICZNE:

Andrzej Cylwik
Dorota Gmerek
Anna Szabłowska
Jarosław Szabłowski
Olgierd Tuskiewicz

WSPÓŁPRACA:

Pomorska Biblioteka
Pedagogiczna w Gdańsku

Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku

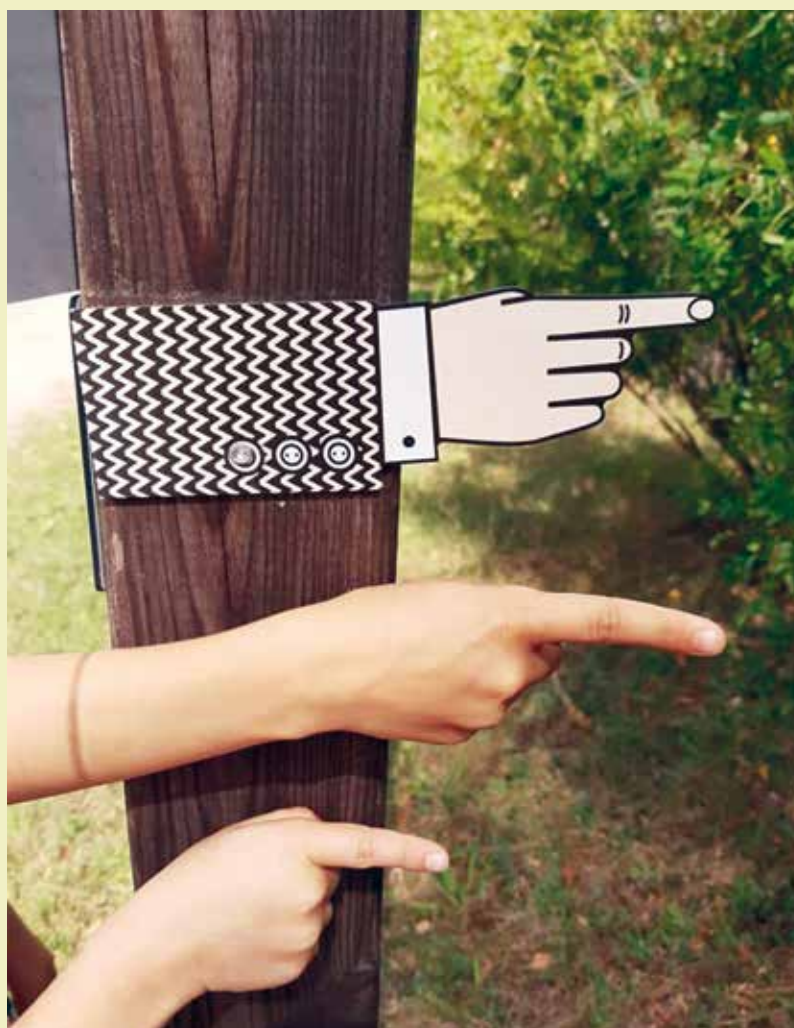
Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Biuletyn Pomorskiego Centrum
Edukacji Nauczycieli w Gdańsku
Organ prowadzący:
Samorząd Województwa Pomorskiego
Placówka posiada akredytację
– decyzja Pomorskiego Kuratora
Oświaty w Gdańsku nr 74/2020
z dnia 12 sierpnia 2020 r.
Placówka wpisana do rejestru
instytucji szkoleniowych
Wojewódzkiego Urzędu Pracy
w Gdańsku pod nr ewidencyjnym
2.22/00057/2007

PUBLIKUJ w „EDUKACJI POMORSKIEJ”

Redakcja czasopisma serdecznie zaprasza do współpracy partnerów indywidualnych i instytucjonalnych, podejmujących inicjatywy korzystnie wpływające na kształt oświaty w naszym regionie. Zachęcamy do nadsyłania ciekawych artykułów na adres: edukacjapomorska@pcen.gda.pl oraz korzystania z możliwości uzyskania patronatu medialnego „Edukacji Pomorskiej”. Szczegółowe informacje dot. zasad publikacji, a także numery archiwalne naszego dwumiesięcznika są dostępne na stronie internetowej: www.pcen.gda.pl/publikacja/edukacja-pomorska.

W następnym numerze
„Edukacji Pomorskiej”:
Wyjdźmy na dwór podczas lekcji

Fot. S. Kilanowska-Męczkowska

Fot. B. Kwiesińska

Drodzy Państwo,

współcześnie przed ludźmi staje sporo wyzwań, z którymi bardzo trudno jest się mierzyć. Mam wrażenie, że nie zawsze wyciągamy wnioski z takich zdarzeń, jak np. pandemia COVID-19 czy wojna w Ukrainie... Powtórzę za Stefanem Żeromskim: *czasem wydaje mi się, że życie jest podobne do łódki, która płynie pod prąd, nieustannie wracając do punktu wyjścia*. Myślę, że bardzo ważne jest edukowanie ku krytycznemu myśleniu, ku wyzwaniom przyszłości oraz ku radzeniu sobie z wyzwaniami cywilizacyjnym, aby zawrócić bieg łódki ku bezpiecznej przyszłości.

W bieżącym numerze „Edukacji Pomorskiej” piszemy o tym, jak rozmawiać z dziećmi na trudne tematy – poprzez *bycie responsywnym, dostępnym i wrażliwym na potrzeby drugiej osoby*, jak wskazują autorzy pierwszego artykułu, definiując *kluczowe elementy bliskiej relacji*. Bycie tu i teraz, bycie obecnym dla drugiego człowieka oraz traktowanie go z szacunkiem to clou wszelkich relacji ludzkich. Dodajmy do budowania relacji szczerą i tolerancję – zachęca szkoła w Rumi, w której rozmawia się tak na każdy temat. Pomocne w rozmowach o trudnych zagadnieniach zawsze okazują się książki, obrazy i przyjazne przestrzenie, o czym mogą się Państwo przekonać, czytając kolejny artykuł, autorstwa nauczycielki – doradczynie metodycznej PCEN-u, traktujący o inspirujących książkach i pomysłach na zajęcia wokół trudnych tematów. Autorka uwrażliwia nas na emocje, takie jak m.in. żal, smutek, strach czy niepewność, które towarzyszą rozmowom o nietrywnych sprawach. W dalszej części rubryki przedstawiamy publikacje, które można wykorzystać, poruszając na zajęciach ww. zagadnienia. Pomorska Biblioteka Pedagogiczna w Gdańsku przygotowała dla Państwa stosowny wykaz literatury fachowej, który publikujemy na końcu tego numeru.

W rubryce „Forum Edukacyjne” mogą Państwo zapoznać się z misją na rzecz poprawy stanu ekosystemów wodnych, a także z przestrzenią online, umożliwiającą prezentację projektów edukacyjnych o środowisku i zachodzących w nim zmianach – inicjatywach realizowanych w Państwa szkołach.

Zapraszając do refleksji, informujemy o wynikach badania subiektywnego dobrostanu dzieci i młodzieży, uchodźców z Ukrainy, przeprowadzonego przez organizację Save the Children.

Niezmiennie przedstawiamy paletę ciekawych praktyk edukacyjnych do przetestowania. Piszemy o przedszkolakach, które polubiły poezję Wisławy Szymborskiej, a podczas spotkań z twórczością poetki *budowały wehikuł czasu*. Dzieci cieszyły się chwilą, *bo nic dwa razy się nie zdarza i nie zdarzy* © A może zainteresują Państwa: przygoda z panem Kleksem i obowiązkowymi piegami na policzkach na wieczornych zajęciach czwartoklasistów w Żukowie albo niezwykle spotkania uczniów z tradycjami w ramach szkolnych obchodów Europejskiego Dnia Dziedzictwa w Kowalach? Polecam opowieść o tym, jak grafiki holendra Mauritsa Cornelisa Eschera zostały kreatywnie zaadaptowane do projektu mozaikowego na lekcjach matematyki. Realizacja ww. projektu przyczyniła się nie tylko do lepszego rozumienia modelowania matematycznego, ale także do zbudowania relacji pomiędzy nauczycielem a uczniami. Natomiast nauczycieli przedmiotów zawodowych zapraszam do zapoznania się z opisem sprawdzonych rozwiązań doskonalących procesy edukacyjne w kształceniu zawodowym, które – skutecznie powiązane z biznesem – pozwalają rozwijać kapitał ludzki.

Zastanawiam się, co mogłoby się wydarzyć, gdyby Żeromski i Szymborska spotkali się w pół drogi...?

Z najlepszymi życzeniami inspirujących i radosnych chwil edukacyjnych – oby wydarzały się jak najczęściej i jak najliczniej ©

dyrektor

Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli
 w Gdańsku

SPIS TREŚCI

■ SŁOWO WSTĘPNE	3
■ TEMAT NUMERU	
Jak rozmawiać z dziećmi na trudne tematy <i>Szymon Chełstowski, Lusine Duryan</i>	5
Jak poruszać z uczniami trudne tematy? O potencjale picture booków <i>Sylwia Kilanowska-Męczykowska</i>	8
Jak poruszać z uczniami trudne tematy? O tolerancji <i>Agata Schulz</i>	10
Trzeba rozmawiać! Inspirujące książki i pomysły na zajęcia wokół trudnych tematów <i>Justyna Wołoszyk-Brzezińska</i>	13
Czy Jak poruszać z uczniami trudne tematy – dodatkowe inspiracje i materiały pomocnicze <i>oprac. Małgorzata Bukowska-Ulatowska</i>	15
■ FORUM EDUKACYJNE	
Misja Zdrowe Oceany – działamy na rzecz poprawy stanu ekosystemów wodnych <i>Joanna Przedzimirska-Ziótkowska, współpraca: Piotr Zubowicz</i>	18
■ PCENne informacje	
W najbliższym czasie w PCEN <i>Olgiert Tuskiewicz</i>	20
■ BADANIA I ANALIZY	
<i>Bez wątpienia jest tu fajnie, ale prawdziwy dom, to własny dom...</i> Badanie subiektywnego dobrostanu dzieci i młodzieży mieszkających w Polsce w obliczu wojny w Ukrainie <i>Małgorzata Stodulna</i>	21
■ TIK W SZKOLE	
Niezapomniana przygoda piątklasistów ze Szkoły Podstawowej nr 2 im. Jana Pawła II w Czersku w Ogólnopolskim Turnieju Liga Robotów <i>Marcin Grada</i>	24
■ WOKÓŁ NAS	
Odkrywaj i zdobywaj z Kopernikiem <i>Magdalena Urbaś</i>	28
Kreatywnie i praktycznie na lekcjach kaszubskiego <i>Lucyna Radziwińska</i>	30
<i>Przedszkolaki lubią poezję</i> – wprowadzenie wierszy Wisławy Szymborskiej do edukacji przedszkolnej..... <i>Katarzyna Leszczyńska-Bieszke</i>	33
<i>Witajcie w naszej bajce...</i> <i>Beata Płotka</i>	36
<i>#EDD To szata zdobi człowieka, a muzyka porywa do tańca – od pokoleń.</i> Europejskie Dni Dziedzictwa <i>Żywe dziedzictwo – tradycje od pokoleń w Szkole Podstawowej w Kowalach</i> <i>Anna Flis, Marzena Krasowska</i>	38
Teselacje <i>dr Beata Kuna</i>	42
Działania w zakresie kształcenia zawodowego – studium przypadku na przykładzie technikum logistycznego <i>Agnieszka Buś-Bidas</i>	44
■ BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA	
Pomorska Biblioteka Pedagogiczna w Gdańsku poleca literaturę: Jak poruszać z uczniami trudne tematy <i>oprac. Joanna Kamrowska</i>	50

Jak rozmawiać z dziećmi na trudne tematy

Szymon Chełstowski, Lusine Duryan

Dzieci są ciekawe świata, dlatego podczas jego eksploracji zadają pytania swoim opiekunom. Pytania te są w swej naturze często niełatwe, wprawiające nas w zakłopotanie. Niezwykle ważne jest umiejętne prowadzenie rozmowy, aby chęć dopytywania nas o różne życiowe kwestie pozostała w naszych dzieciach jak najdłużej.

Wszak świadczy to o pełnej zaufania, bezpiecznej relacji dziecko-dorosły. **Co zatem robić, aby maksymalizować na to szanse?**

Miejmy na uwadze, że możemy porozmawiać z dzieckiem na każdy temat. Jest to stwierdzenie, które może mrozić krew w żyłach, ale po chwili namysłu i poznaniu ogólnych zasad podejmowania trudnych tematów powinno przynieść ulgę. Przede wszystkim zdejmujemy z nas ciężar podejmowania decyzji odnośnie tego, które tematy możemy poruszyć, a które odłożyć w czasie (choć zazwyczaj nie na długo – dzieci wracają do tematu po krótkim czasie) lub nie poruszać wcale, a ponadto ustanawia naszą pociechę jako równorzędnego partnera w rozmowie. Podejmujemy zatem trudne tematy, a gdy to robimy – mówimy prawdę. Jest to niezwykle ważna zasada. Kłamstwo psuje zaufanie, a dzieci mogą wyczuć, kiedy kłamiemy. Co więcej, podważa ono naszą wiarygodność, komplikuje cały proces rozmowy i najprawdopodobniej będzie negatywnie rzutować na przyszłość.

W tym momencie może pojawić się w nas pytanie: czyli mamy rozmawiać z dzieckiem jak z dorosłym? Otóż nie. W tym momencie wprowadzamy kolejną zasadę: dopasujemy nasze słownictwo oraz głębokość wypowiedzi do wieku dziecka i zadanego pytania. Formułując odpowiedź, nie wchodzimy w meandry danego zagadnienia, jeśli dziecko samo nie kontynuuje wątku. W ten sposób może pozostać w nas poczucie niedokończonego tematu czy udzielenia niekompletnej informacji. Jednakże dziecko uzyskało taką odpowiedź, jaka mu na ten moment wystarczy. Gdy poczuje, że wie za mało, zada kolejne pytanie teraz lub za jakiś czas. W kontekście mówienia prawdy należy powiedzieć kilka słów o pułapce, jaka na nas czeka. Mianowicie, jako dorośli wiemy, że prawda bywa bolesna, stąd może pojawić się pokusa „ochrony” dziecka, poczekania do momentu, aż będzie bardziej dojrzałe, aby poznać informacje zgodne

z rzeczywistością i poradzić sobie z emocjami, jakie mogą temu towarzyszyć lub udzielenia odpowiedzi tylko częściowo zgodnej z prawdą, a częściowo podkoloryzowanej. Poruszanie trudnych tematów może wywołać w dziecku silne, nieprzyjemne emocje – to fakt. Jednakże, dziecko w swym życiu napotka zapewne wiele trudnych, niejednoznacznych sytuacji, z którymi przyjdzie mu się zmierzyć. To, w jaki sposób poradzi sobie z owymi wyzwaniami, zależy także w pewnej mierze od wcześniejszych doświadczeń. Rozmowa na trudne tematy odbywa się w relacji dziecko-rodzic, czyli z założenia w bezpiecznej przestrzeni. Odpowiednio przeprowadzona rozmowa stwarza możliwość budowania solidnych fundamentów pod przyszłe skuteczne radzenie sobie z trudnościami. Co więcej, daje nam szansę na to, aby modelować pewne zachowania. To znaczy, że dziecko poprzez obserwację naszego zachowania, uczy się reagować w danych sytuacjach w podobny sposób. Upraszczając, dziecko przejmuje pewne zachowania od nas, dlatego nasza reakcja jest tak niesamowicie istotna!

Kolejna zasada, której należy przestrzegać mówi o tym, że w sytuacji, gdy dziecko przeżywa trudne emocje, nazwijmy to, co czuje (czy jest to smutek, lęk, rozpacz itd.), zauważmy, że jest to naturalna reakcja na otrzymanie takiej wiadomości oraz starajmy się zrozumieć perspektywę dziecka – zadawajmy pytania, parafrazujmy jego wypowiedzi, okazujmy zainteresowanie i zapewnijmy wsparcie. Na marginesie: warto stosować tę zasadę nie tylko przy rozmowach na trudne tematy. Bycie responsywnym, dostępnym i wrażliwym na potrzeby drugiej osoby to kluczowe elementy bliskiej relacji.

Jeśli poruszamy dany temat z własnej inicjatywy, zadbajmy o komfortowe warunki do rozmowy: spokojną, cichą przestrzeń oraz bufor czasowy na wypadek prze-

dłużenia się konwersacji, aby czekające na nas obowiązki nie odrywały nas od dyskusji, zaś gdy dziecko spontanicznie zadaje nam pytanie, postarajmy się odpowiedzieć od razu. Może się zdarzyć, iż nie będziemy w stanie udzielić odpowiedzi w danym momencie ze względu na zaskoczenie, jakie wywołało w nas pytanie (a co za tym idzie – brak pomysłu na adekwatną odpowiedź) lub nie-sprzyjające warunki (np. prowadzenie rozmowy w zatłoczonym autobusie). To nic złego! Poinformujmy dziecko, że potrzebujemy chwili, aby przemyśleć odpowiedź i po określonym czasie wróćmy do tematu, nawet jeśli dziecko zdążyło zapomnieć o całym zajściu. To bardzo istotne, aby nie porzucać niedokończonych wątków. Wracając do nich, pokazujemy dziecku, że nie boimy się rozmawiać, że rozmowa to coś ważnego i naturalnego oraz że może się do nas zwrócić z każdym tematem. Warto także nadmienić, iż rozmowa na trudne tematy nie musi wcale oznaczać przemyślanej konwersacji od A do Z. Dobrze jest wykorzystywać spontaniczne sytuacje do poruszania trudnych zagadnień, takie jak np. oglądanie w telewizji programu, w którym występują osoby z niepełnosprawnościami. Stanowi to wspaniałą okazję do porozmawiania na temat możliwych przyczyn wystąpienia niepełnosprawności, poprawnego zachowania względem tych osób czy szacunku do wszystkich ludzi. W kontekście potrzeb osób z niepełnosprawnościami Fundacja Avalon prowadzi wiele kampanii społecznych dostępnych w mediach, co daje szansę na pokazanie wartościowych treści wszystkim widzom niezależnie od wieku oraz tworzy pretekst to rozmowy na ten temat.

Pamiętajmy, że jeśli nie czujemy się pewnie w poruszeniu konkretnej kwestii, możemy poprosić o pomoc psychologa czy skorzystać z wielu książek dostępnych na rynku, których lektura pomoże przeprowadzić rozmowę z dzieckiem. Wśród dostępnych pozycji znajdziemy opracowanie wielu tematów, między innymi dotyczących seksualności, śmierci, choroby, rozwodu, pedofilii czy przemocy. Miejmy na uwadze, że niepewność, lęk, zniechęcenie, zażenowanie czy złość, które mogą pojawiać się w nas, gdy stoimy przed wyzwaniem poruszenia z naszymi pociechami trudnych tematów, to naturalne reakcje naszego organizmu. Nie obwiniamy się zatem, że towarzyszą nam w takich sytuacjach. Postarajmy się podejść do naszych wewnętrznych rozterek jak do rozmowy z dzieckiem: zadajmy sobie pytania o to, co czujemy oraz co sprawia, że przeżywamy takie a nie inne emocje, a także jak możemy się sami w tym wesprzeć. Zadbanie o swoje samopoczucie przyniesie nam w tej kwestii same pozytywne rezultaty.

Pamiętajmy również o tym, aby tłumaczyć dziecku dany fakt czy sytuację, nie wyrażając o niej swoich poglądów czy uczuć, jakie mamy względem danego trudnego tematu, które dziecko porusza. Dajmy dziecku

szansę na to, aby samo mogło określić, jakie w nim piętrzą się emocje oraz jaka jest jego opinia na dany temat. Dzięki takiemu zachowaniu dzieci będą miały przestrzeń na swoją interpretację danej sytuacji oraz własnych uczuć. Wyrażając swoją opinię, często zabieramy dziecku możliwość swobodnej analizy tematu, który poruszamy. Skupia się ono wówczas na emocjach i opiniach rodzica, często przejmując je. Może się zdarzyć, że dziecko zaskoczy nas pytaniem, gdy znajdujemy się w otoczeniu osób z niepełnosprawnością. Rodzice często bywają zawstydzeni tym, że dziecko w danej sytuacji zadało takie pytania; nie chcemy wówczas odpowiadać i uciszamy dziecko. Wówczas dzieci przejmują te emocje, osoby z niepełnosprawnością w danej sytuacji kojarzą im się ze wstydlivym tematem, którego nie powinno się poruszać. Natomiast w chwili, gdy po prostu wyjaśnimy dziecku, dlaczego np. ktoś porusza się na wózku, dziecko zacznie analizować ten temat, rozumiejąc go i traktując jako naturalną sytuację życiową.

Kolejną ważną zasadą jest to, aby po prostu znajdować czas na rozmowy z dzieckiem, niekoniecznie na trudne tematy. Starajmy się być partnerem naszych pociech w rozmowach. Często rodzice są zabiegani, w pośpiechu robimy wiele rzeczy, począwszy od obowiązków zawodo-

Fot. archiwum Fundacji Avalon

Fot. archiwum Fundacji Avalon

wych po te domowe. Pamiętajmy jednak, że dziecko działa według różnych schematów – gdy nauczymy je tego, że rodzic nie ma dla niego czasu, że rozmowy są szybkie i odbywają się pomiędzy gotowaniem a innymi czynnościami domowymi, będzie szukać wsparcia gdzieś indziej lub spowoduje to, że z ubiegającym czasem zamknie się w sobie. Często rodzice orientują się, że chcieliby rozmawiać ze swoim dzieckiem, gdy ono już jest nastolatkiem, a wówczas okazuje się, że to za późno, bo ten nastolatek odpowiada hasłami, skrótowo, przestaje zadawać pytania lub nie chce wyrażać swoich opinii na różne tematy ani mówić o emocjach. Ciężko jest nauczyć nastoletnie dziecko wyrażania siebie, gdy wcześniej nie miało takiej

możliwości w domu rodzinnym przy najbliższych. Rozmowa z dzieckiem, pielęgnowanie relacji i jego zaufania, to praca wieloletnia; powinniśmy pamiętać o tym już we wczesnych latach, aby dziecko wiedziało, że zawsze może na nas liczyć.

Kiedy dziecko zaskakuje nas trudnym tematem, warto się zastanowić i zapytać je, z czego wynika dane pytanie. Często jest tak, że dziecko coś zauważyło lub ktoś wśród jego rówieśników rozmawiał o tematach trudnych w otoczeniu naszych najmłodszych członków rodzin. Rozumiejąc kontekst danego pytania, jesteśmy w stanie zagłębić się w daną sytuację i zrozumieć dziecko.

Fundacja Avalon, prowadząc Centrum Aktywnej Rehabilitacji, organizuje zajęcia i terapię z psychologiem. Jest to doskonała okazja do rozmowy rodzica ze specjalistą, który często jest w stanie wyłapać różne aspekty, na które warto zwrócić uwagę. Jeśli czujemy, że nasze dziecko jednak z różnych powodów nie chce rozmawiać, warto skonsultować się z psychologiem. Z doświadczenia wiemy, że niechęć do rozmowy może mieć różne przyczyny; pomagamy rodzicowi spojrzeć na sytuację swoich pociech z innej perspektywy, co pozwala im nawiązać lepszy kontakt z dziećmi.

Podsumowując, w procesie wychowywania dzieci i sprawowania nad nimi opieki, napotykamy różne wyzwania. Należy do nich m.in. rozmawianie z dziećmi na trudne tematy. Może ono być dla nas niekomfortowe i stresujące oraz wywoływać nieprzyjemne emocje, takie jak lęk, wstyd czy zniechęcenie. Pamiętajmy jednak, że dysponujemy wiedzą oraz mamy zasoby na to, żeby prowadzić rozmowę z szacunkiem, autentycznością, troską i odpowiedzialnością za nasze pociechy, aby wspierać dziecko w poznawaniu świata, stawianiu się sobą i budowaniu z nami bliskiej, pełnej zaufania relacji. ■

Szymon Chęłstowski, psycholog w Fundacji Avalon

Psychologia to moja pasja. W swojej pracy stawiam na autentyczność, otwartość, szacunek do Pacjentów. Staram się łączyć uzyskaną wcześniej i stale poszerzaną wiedzę akademicką z implikacjami praktycznymi, jakie z niej płyną. Głęboko wierzę, iż swoim zaangażowaniem, empatycznym podejściem skoncentrowanym na kliencie oraz świeżym spojrzeniem na różne aspekty profesji, jestem w stanie przyczynić się do wzrostu szeroko rozumianego dobrostanu moich podopiecznych, a także ich osobistego rozwoju.

Lusine Duryan, pedagogka specjalna w Fundacji Avalon

Zajmuję się prowadzeniem Centrum Aktywnej Rehabilitacji Fundacji Avalon dla dzieci. W swojej pracy łączę doświadczenie z pasją prowadzenia przestrzeni dla dzieci pełnosprawnych i z niepełnosprawnością. Tworzę miejsce przyjazne dla dzieci, które mogą skorzystać z oferty terapeutycznej oraz zajęć integracyjnych. Łączenie zabawy i terapii jest sprawą, że dzieci czują się dobrze. Nie tylko terapia jest ważna w rozwoju najmłodszych, ale również rozwijanie ich pasji czy wsparcie w nawiązywaniu relacji rówieśniczych. Zajęcia integrujące dzieci z niepełnosprawnościami i pełnosprawne tworzą naturalne środowisko, w którym rówieśnicy bawią się, uczą oraz nawiązują przyjaźnie i relacje na długie lata. Tworzymy miejsce, w którym łączyMY.

Avalon Kids to inicjatywa Fundacji Avalon, która powstała w odpowiedzi na potrzeby dzieci i ich opiekunów, obejmująca: **zajęcia rozwijające** kreatywność, ciekawość świata, wrażliwość, wzmacniające pewność siebie i poczucie własnej wartości, **warsztaty edukacyjne** skierowane dla dzieci oraz ich rodziców i opiekunów, a także działania na rzecz zwiększania dostępności miejsc dedykowanych dzieciom. To również **nowoczesna przestrzeń zajęciowo-rehabilitacyjna** oraz **wykwalfikowana kadra**, która ma doświadczenie w pracy z osobami z niepełnosprawnościami. Oferta terapeutyczna dla dzieci obejmuje m.in. **rehabilitację dofinansowaną przez Fundację Avalon**, w ramach której można skorzystać z pojedynczych konsultacji lub pakietów zajęć z fizjoterapeutą, psychologiem, logopedą, dietetykiem i osteopatą. W programie mogą wziąć udział osoby od 0 do 18 roku życia, z orzeczeniem o niepełnosprawności.

Jak poruszać z uczniami trudne tematy? O potencjale picture booków

Sylvia Kilanowska-Męczykowska,
nauczyciel-konsultant PCEN ds. języka polskiego
i pracy z uczniem z doświadczeniem migracji

Śmierć, choroba, niepełnosprawność, cielesność i seksualność to tematy, które od niedawna goszczą na kartach literatury dziecięcej. Wkroczyły do Polski za sprawą tłumaczeń książek autorów skandynawskich i ośmieliły polskich twórców do podejmowania tak zwanych *trudnych tematów*. Niestety, jest to literatura, po którą sięgają nieliczni. W bibliotekach nadal częściej wybierane są tradycyjne i „bezpieczne” wersje literatury dziecięcej, gdyż dorośli sami boją się trudnych rozmów ze swoimi pociechami. Te rozmowy mogą być jednak łatwiejsze, jeśli sięgniemy po pozycje z kategorii książek obrazkowych, zwanych także picture bookami.

Książki-metafory

Książki, w których dominuje obraz, często niepozorne, w zgaszonych barwach. Nie przypominają zwyczajnych książek dla dzieci, krzyżujących feerią barw. Pozornie nie kojarzą się z literaturą dziecięcą. Ale to błędne rozpoznanie. Na ich określenie używa się kilku pojęć: *picture booki* (pisane łącznie, rozdzielnie lub z dywizem), *książki obrazkowe* czy *ikonoteksty*. Ich siła i potencjał kryje się w zderzeniu słowa i obrazu przypominającym swoją budowę metaforę. Mistrzyni picture booka, Iwona Chmielewska, w wywiadzie przeprowadzonym przez Elżbietę Kruszyńską, mówi: *Tekst w picture*

*book jest bez obrazu w pewnym stopniu nie do odczytania, nie funkcjonuje autonomicznie, ponieważ rozwiązanie opowieści znajdujemy dopiero w obrazie. Podobnie z obrazem – sam jest niepełny. Dopiero związek tych dwóch płaszczyzn, spójność obrazu i tekstu daje nam picture book*¹. Metaforyczne obrazy dają szansę na rozmowy o wartościach, zachęcają do twórczego przekształcania rzeczywistości i ekspresji własnej. Picture booki wprowadzają nas w świat, do którego kluczem jest uważność i empatia. Dają szansę na rozmowy o trudnych emocjach, zachęcają do budowania relacji opartych na otwartości.

Więcej o picture bookach na padlecie:
<https://tiny.pl/c38rq>

Co daje praca z picture bookami?²

Żyjemy dziś w przestrzeni zdominowanej przez obraz. Możemy mówić wręcz o konieczności edukacji

¹ *Picture book*. Rozmowa z Iwoną Chmielewską, „Polonistyka” 2001, nr 3, s. 1.

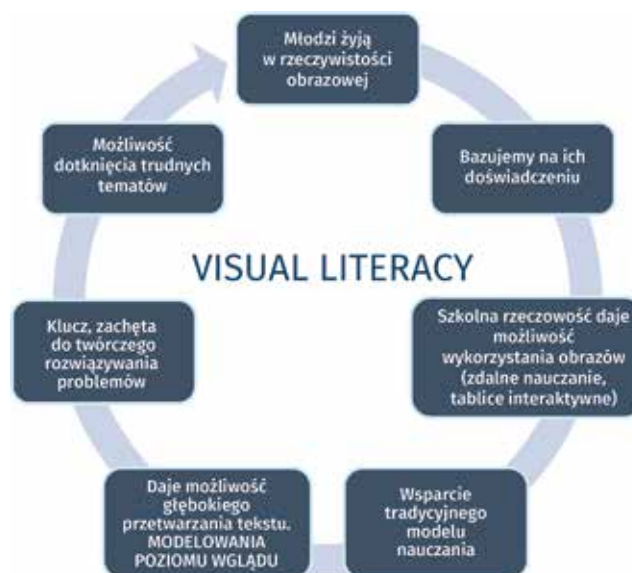
² *The Role of Book Features in Young Children’s Transfer of Information from Picture Books to Real-World Context* [w:] „Developmental Psychology” Volume 9 – 2018, (dostęp online: 05.12.2024) <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2018.00050/full>

dla bycia i działania w przestrzeni wizualnej, a dalej nawet do budowania języka takiej komunikacji (patrz Instagram i media społecznościowe). Zatem picture booki dają nam szansę na rozwijanie u uczniów kompetencji zwanej alfabetyzacją wizualną³, czyli umiejętności interpretacji oraz posługiwania się informacjami przedstawionymi w formie wizualnej. „Aktywne obserwowanie” książek obrazkowych jest też czynnym aktem rozmowy twórczej z własnym doświadczeniem oraz emocjami. W trakcie czytania/oglądania kształtują się też i rozwijają postawy uważności oraz wrażliwości na obraz. Pracę z obrazem podczas lekcji można opisać jako metodę przekładu intersmiotycznego, czyli taką, podczas której znaki językowe są interpretowane za pomocą znaków niejęzykowych. Metoda ta polega na mediacji między kodem werbalnym a niewerbalnym. Przyczynia się do poszerzania słownictwa, ćwiczenia schematów składniowych z jednoczesnym kształceniem na lekcjach z wychowawcą kompetencji kluczowych, jakimi są inteligencja emocjonalna i empatia.

Dziecko jako podmiot

Picture booki dają także szansę na to, aby dotknąć tematów trudnych. Śmierć, choroba i niepełnosprawność to sytuacje tak częste w życiu, a tak rzadkie w literaturze dziecięcej. Brak tych tematów pokazuje, że literatura jest odzwierciedleniem stosunku ludzi dorosłych do tabu. Dorośli w trosce o emocje dziecka (i swoje własne) chcą uchronić je przed konfrontacją z tym, co bolesne i niechciane. *To nasz lęk przed śmiercią powoduje [...] że nie mówimy o niej dzieciom, chronimy je przed zetknięciem z nią i w konsekwencji nie uczymy dzieci jej akceptacji i radzenia sobie z emocjami z nią związanymi*⁴. Ale z drugiej strony to traktowanie dziecka przedmiotowo, pozbawienie go prawa do wiedzy o świecie. Warto przywołać tu nazwisko Brunona Bettelheima, który w swojej książce *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni* podkreślał, że detabuizowanie wywiera terapeutyczny wpływ na odbiorcę i wspiera go emocjonalnie. Praca z książką obrazkową daje możliwość modelowania poziomu wglądu w temat. Stwarza bezpieczną przystań w postaci ukrycia się za metaforą, w przestrzeni między słowem i obrazem. Przywraca dziecku podmiotowość oraz daje wolność do zadania pytań o trudne sprawy, ale także do milczenia i niezdawania tych pytań. Osoby czytające picture booki wiedzą, że tematy poruszane w książkach mogą wrócić po pewnym czasie, „pracują” w dziecku. Skojarzenia, obrazy i słowa powracają w rozmowach, często w nieoczekiwanych kontekstach, pytania

pojawiają się ponownie, nie pozwalając o sobie zapomnieć. Książki te budzą emocje, rozwijają umiejętność nazywania własnych uczuć, skłaniają do refleksji i głębokich rozmów.

Alfabetyzacja wizualna. Rola cech książek w przenoszeniu przez małe dzieci informacji z książek obrazkowych do kontekstów świata rzeczywistego

Książki do wspólnego czytania

Nie każda książka ilustrowana ma walory opisane powyżej. Zofia Adamczykowa w publikacji *Literatura dziecięca. Funkcje – kategorie – gatunki*, podkreśla, że cechą charakterystyczną arcydzieł literatury dziecięcej jest ich **wieloadresowość** (*dual adress*). Są to książki skierowane do wszystkich grup wiekowych, otwarte zarówno na bezpośrednie odczytanie, przyglądanie się warstwie wizualnej, zabawę językiem oraz eksperymenty, jak i na zaawansowane analizy relacji między słowem a obrazem, włączające interpretację porównań, metafor, wyczucie aluzji oraz gier słownych. Perry Noodleman pisze o obecności tekstu-cienia (*shadow-text*). Pod powierzchnią prostych słów kierowanych do dziecka znajduje się przestrzeń dostępna dla bardziej doświadczonego czytelnika – ukrytego dorosłego (por. tytuł publikacji, tł. *Ukryty dorosły*)⁵. Są to zatem książki ze wszech miar otwarte: na różnych czytelników, którzy dopełniają tekst własnym doświadczeniem, na różne interpretacje – pierwsze, ponowne i kolejne – gdyż każde wejście w książkę niesie nowe spostrzeżenia i refleksje. Jak pisze Iwona Chmielewska: *Staram się zawsze tak budować swoje książki, żeby były książkami dla ludzi,*

3 Dylak S., *Alfabetyzacja wizualna jako kompetencja współczesnego człowieka*, [w:] *Media. Edukacja. Kultura. W stronę edukacji medialnej*, (red.), W. Skrzydlewski, S. Dylak, Polskie Towarzystwo Technologii i Mediów Edukacyjnych, Poznań-Rzeszów 2012.

4 B. Niesporek-Szamburska, *Oswoić ze śmiercią – o jednej z ról literatury dziecięcej*, [w:] *Noosfera literacka. Problemy wychowania i terapii poprzez literaturę dla dzieci*, red. A. Ungeheuer-Gołąb, M. Chrobak, Rzeszów 2012, s. 73-74.

5 P. Nodelman. *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*. Baltimore: Johns Hopkins up, 2008.

a nie książkami dla dzieci⁶. Książki obrazkowe dają zatem możliwość rozwijania relacji międzypokoleniowych i międzyludzkich, wyprowadzonych z sytuacji wspólnego czytania, w domu, w szkole: w klasie, bibliotece czy świetlicy.

Nazwiska i tytuły...

Iwona Chmielewska, Joanna Concejo, tandem norweskich twórców Gro Dahle Svein Nyhus i Wolf Elbruch... to tylko kilka wielkich nazwisk ze świata książek obrazkowych. W poszukiwaniu wartościowych publikacji warto sięgać do tytułów nagrodzonych w międzynarodowym konkursie BolognaRagazzi Award (Iwona Chmielewska była trzykrotnie laureatką) oraz na gruncie polskim – w konkursie o nagrodę Książki Roku Polskiej Sekcji IBBY. Zapraszam także do skorzystania z oferty zdalnych webinarium z cyklu *Spotkania z picture bookiem*, które prowadzę od kilku lat w Pomorskim Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku. Osią poszczególnych spotkań są pojedyncze tytuły książek, które obudowuję analizą i interpretacją. Przedstawiam także propozycje wykorzystania picture booków na lekcjach i staram się inspirować nauczycieli do własnych poszukiwań w tym obszarze. Książka *M jak morze* Joanny Concejo stała się wstępem do rozmów o samotności i utracie, *Pamiętnik Blumki* Iwony Chmielewskiej zainicjował temat praw dziecka, Francesca Sanna w książce *Podróż* wprowadziła nas do problematyki migracji, a za sprawą Karoliny Jeske i książki *Opowiedzieć ciszę* weszliśmy w świat osób niesłyszących. Przed nami kolejne spotkania z picture bookami, które mogą stać się dla nauczycieli wspaniałym i uniwersalnym narzędziem pracy dydaktycznej oraz wychowawczej. ■

6 *Książki dla ludzi, a nie dla dzieci* – wywiad z Iwoną Chmielewską (dostęp online: 08.01.2024) <https://qlturka.pl/2015/12/07/ksiazki-dla-ludzi-a-nie-dla-dzieci-wywiad-z-iwona-chmielewska>

Jak poruszać z uczniami trudne tematy? O tolerancji

Agata Schulz

Postpandemiczna rzeczywistość rzuca nam coraz to nowe wyzwania. Zmienił się świat wokół nas, zmienili się również uczniowie i ich problemy. Sprawy, które wcześniej były dla nich źródłem niepokoju, zintensyfikowały się podczas tych dwóch lat zwiększonej izolacji. Uczniowie stali się bardziej zamknięci i nie chcą się dzielić swoimi problemami. Jak więc rozmawiać z nimi na trudne tematy?

Podstawą skutecznej rozmowy jest szczerść. Nie unikajmy tematów tylko dlatego, że wydają się nam trudne lub kontrowersyjne. Jeśli młodzi ludzie odczuwają potrzebę rozmowy, dajmy im przestrzeń do wypowiedzenia się, zadawania pytań i wyrobienia własnej opinii.

Uczniowie, których byłem wychowawcą, od pierwszej klasy sygnalizowali, że temat tolerancji jest dla nich bardzo ważny. Pojawił się on już w pierwszym miesiącu naszej znajomości, na lekcji wychowawczej, która jest świetną okazją do budowania konstruktywnego dialogu. To miejsce na obserwację zachowań, reakcji, ale również bezpieczna przestrzeń do swobodnego wypowiadania się na każdy temat. W trakcie jednej z takich lekcji uczniowie przytoczyli rozmowę z nauczycielem o osobach homoseksualnych. Podczas tej rozmowy, nauczyciel przedstawił swoje jednostronne, krytyczne stanowisko, co wywołało u mojej klasy oburzenie. Był to jednak świetny punkt wyjściowy dla mnie, jako wychowawcy, do rozmowy o tolerancji i o tym, że każdy z nas ma prawo wyrażać swoją opinię, także tę kontrastującą z naszą własną. To zagadnienie pojawiało się później wielokrotnie, także w rozmowach z innymi klasami. Okazało się, że choć wiele osób bało się wypowiadać głośno o prawach osób LGBTQ+, dla młodzieży to był, i nadal jest, temat ważny oraz bliski ich sercu. Oni nie chcieli milczeć, chcieli działać.

Tak zrodził się pomysł przyłączenia się do obchodów Międzynarodowego Dnia Tolerancji i stworzenia filmu, który pokazałby, że odmienność nie jest niczym złym. Wręcz przeciwnie, często to właśnie ta odmienność sprawia, że jesteśmy prawdziwie sobą. Wspólnie więc stworzyliśmy listę rzeczy, które mogą człowieka wyróżniać na tle innych, a które jednocześnie spotykają się z brakiem akceptacji ze strony społeczeństwa czy rówieśników. Przejrze-

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

liśmy komentarze na portalach społecznościowych, także te anonimowe, i stały się one bazą, na której zbudowaliśmy nasz pierwszy scenariusz. Do współpracy zaprosiliśmy zarówno uczniów, jak i nauczycieli, którzy wcieliili się w bohaterów naszego filmu.

Nagrywanie tego pierwszego filmu było niezwykle budującym doświadczeniem. Widok nauczycieli trzymających napis *#stojępostroniemłodzieży* oraz grupy uczniów, która przyszła do szkoły w dzień wolny od zajęć po to, żeby stać się częścią naszego projektu, wywoływały niesamowite emocje. Nadal odczuwam wzruszenie na myśl o scenie, w której stoimy na szkolnym dziedzińcu i wołamy *Macie w nas wsparcie!*

Premierę filmu zaplanowaliśmy na 16 listopada, czyli w Międzynarodowy Dzień Tolerancji. Tego dnia został on zaprezentowany uczniom na lekcjach oraz udostępniony w mediach społecznościowych. Stał się początkiem ciekawych dyskusji na temat tego, jak pomóc osobom, które czują się nieakceptowane lub niezauważone oraz jak reagować, kiedy widzimy, że komuś dzieje się krzywda. Tworzenie nowego filmu każdego roku stało się dla nas pewnego rodzaju tradycją, w którą angażują się także nasi absolwenci.

Bo choć na trudne tematy trzeba rozmawiać cały rok, warto o tym również od czasu do czasu przypominać szerszej grupie osób.

Jako nauczyciel i opiekun koła teatralnego mam okazję pracować z uczniami nad wieloma scenariuszami, ale te które piszemy na potrzeby filmów na Dzień Tolerancji wywołują u nas wszystkich zawsze najwięcej emocji. Staramy się nie wpleść takiej treści, słowa i zwroty, z jakimi młodzi ludzie spotykają się na co dzień – zarówno słyszą je wypowiedziane prosto w twarz, jak i czytają w Internecie. Często przy redagowaniu ostatecznej wersji scenariusza, a potem przy nagrywaniu poszczególnych scen emocje wygrywają i pojawiają się łzy. Łzy smutku i bezradności w stosunku do ilości przykrych zachowań oraz słów, z którymi uczniowie mają do czynienia na co dzień, w szkole i poza nią.

Współcześni uczniowie napotykają na swojej drodze różne problemy, które dorostemu mogą się nie raz wydawać błaha. Złamane serce czy gorsza ocena na sprawdzianie z perspektywy czasu sprawiają wrażenie mniej istotnych niż zaburzone relacje między rówieśnikami, wynikające z sytuacji materialnej, orientacji seksualnej lub pochodzenia z innego kraju, jednakże równie mocno wpływają na samoocenę młodego człowieka. Brak akceptacji własnego ciała i poczucie odrzucenia przez innych przyczynia się do znacznego obniżenia nastroju oraz mniejszej chęci do spędzania czasu z rówieśnikami. Otwierając się na szczerą rozmowę – w formie dyskusji na lekcji, podczas zajęć pozalekcyjnych lub indywidualnie na przerwie czy konsultacjach – my, jako nauczyciele, dajemy młodym ludziom szansę lepiej zrozumieć samych siebie i pokonać trudności, na które napotykają. Szkoła przecież uczy nie tylko tego, co jest w pod-

Trzeba rozmawiać! Inspirujące książki i pomysły na zajęcia wokół trudnych tematów

Justyna Wołoszyk-Brzezińska,
nauczyciel-doradca metodyczny PCEN ds. języka polskiego

W bardzo ważnej publikacji pt. *Jak się tu znaleźliśmy, co nas łączy i dokąd chcemy wspólnie iść. Inspiracje i pomysły, jak prowadzić zajęcia o wielokulturowości* Iza Banaszczyk w rozdziale *Jak rozmawiać o tym, co trudne* napisała, że dla każdego z nas lista trudnych tematów zapewne wyglądałaby inaczej, bo każdy z nas ma inną wrażliwość społeczną, odmienny świat wartości, inne spostrzeżenia. Myślę, że warto wziąć pod uwagę tę inność i na bazie uważnych obserwacji świata zbudować listę tematów. Iza Banaszczyk pisze dalej o tym, że często stosujemy strategie ucieczkowe, co tylko na chwilę odsuwa problem, ale go nie rozwiązuje. Jak zatem rozmawiać o tym, co trudne? *Na pierwszy plan wysuwają się nasze własne uczucia i przeżycia. To nimi powinniśmy zająć się na początku. Pomyśleć o tym, jak radzimy sobie z żalem, smutkiem, złością, strachem, niepewnością, tęsknotą, wstydem. Właśnie te emocje będą towarzyszyły trudnym tematom.*

Autorka wstępu do publikacji *Jak się tu znaleźliśmy...* wymienia strategię działania, które warto wziąć pod uwagę, aby okiełznać trudny temat i zająć się nim podczas spotkań z dziećmi_młodzieżą:

- opierajmy się na faktach, szukajmy naukowych źródeł informacji, którymi chcemy się podzielić. *Każdy trudny temat obrasta w mity i pobudza zbiorową wyobraźnię, stąd rodzą się spiskowe teorie, włącza się magiczne myślenie i społeczny dowód słuszności;*
- stosujmy myślenie krytyczne, które zakłada m.in. sprawdzanie faktów, umiejętność przetwarzania informacji, oddzielania ich od opinii oraz kwestionowanie oczywistości; *aby uniknąć konformistycznych i populistycznych pułapek, potrzebna jest nam rzetelna wiedza;*
- zadbajmy o miejsce, w którym będziemy rozmawiać: przestrzeń powinna sprzyjać rozmowom, dawać poczucie bezpieczeństwa i zachęcać do dialogu;
- zatroszczmy się o atmosferę życzliwości, bądźmy czujni wobec pojawiających się emocji i w odpowiednim momencie reagujmy.

Rozmowy o tym, co trudne, wyczerpują naszą energię i mogą pozostawić ślad w postaci fatalistycznych myśli, poczucia braku sensu, obniżenia nastroju, dlatego zadbajmy o konstruktywny wymiar takiego spotkania. *Wymiana myśli, poglądów, przeżyć może prowadzić do decyzji o podjęciu jakichś wspólnych działań (...). Zapytajmy, co możemy razem zrobić (...).* Na początek warto przeczytać książkę Agnieszki Kochanowskiej *Jak się tu znaleźliśmy*. Ta wyjątkowa pod każdym względem publikacja posłuży do poruszenia m.in. takich tematów, jak: wojna, śmierć, strata domu i przyjaciół, przemoc, tułaczka. *Opowieści dzieci zawarte w tej książce mogą stać się początkiem rozmów ważnych, trudnych i bardzo potrzebnych w edukacyjnej przestrzeni. Jak pisze Iza Banaszczyk, opowieści dzieci, choć dramatyczne i poruszające wyobraźnię każdego czytelnika, nie epatują słowami, które sieją grozę (...). Z szacunkiem, otwartością i „wrażliwym uchem” możemy stworzyć atmosferę rozmowy, w której będzie miejsce na dialog”.*

Zapraszam do świata edukacyjnych pomysłów na zajęcia wokół ważnych tematów. Na początek garść inspiracji krok po kroku, by powoli, z namysłem poprowadzić spotkanie.

Temat lekcji: *Trudne czasy (tematy) – ważne spotkania i potrzebne rozmowy*

Inspiracje:

- karty DIXIT
- *Przed i po*, Anne-Margot Ramstein, Matthias Aregui, Wyd. Format
- *Opowieści z najdalszych przedmieść*, Shaun Tan, Wyd. Kultura Gniewu
- *Mędracy do dzieci*, Sophie Boizard, Wyd. Muchomor
- *Mali rebelianci oraz Jaskinia. Droga rebeliantów*, Jarosław Marek Spychała, Wyd. Tako

Trzy momenty wydają mu się najbardziej decydujące. Wszystkie trzy to spotkania.*(Mędracy do dzieci, s. 12)*

1. Proszę uczennice_uczniów, by wybrali 2 karty DIXIT: jedna ma być obrazem współczesnego świata, druga – świata w przyszłości (niedalekiej lub tej odległej).

Trudny wybór – jak mówią uczniowie – to odnalezienie karty o współczesnym świecie, w którym tak dużo się dzieje. Wybranim obrazom nadają tytuły, np.:

– ŚWIAT DZIŚ: *zagrożenie; ludzie jak marionetki; zagubienie w natłoku informacji; szukanie rozwiązań trudnych spraw; znalezienie światłka w tunelu;*

– PRZYSZŁOŚĆ ŚWIATA: *szukanie rozwiązań; wędrowanie, by odnaleźć szczęście; docenianie wyjątkowości; miejsce na spełnianie marzeń; niepewność.*

2. Przechodzimy do czytania obrazów z picturebooka *Przed i po*. Przy każdej stronie książki dzieci snują refleksje o emocjach, jakie wywołują ilustracje przedstawiające czas jako architekta zmian. Ilustracje pokazują rzecz, zjawisko czy sytuację w dwóch ujęciach – przed zmianą i po niej. Są drzewa i zmiana spowodowana porami roku; jest bujna przyroda, potem ingerencja człowieka i budowa miasta; jest dzień, a po nim noc; jest stos cegieł – potem mur.

Nawiązujemy do Karima – chłopca z książki *Kot Karima i obrazki*, by zastanowić się nad rolą obrazu w czytaniu o ważnych sprawach.

Refleksje młodzieży:

Widzimy, że Karim uciekł z Syrii ogarniętej wojną (to było PRZED ucieczką) do Polski – w bezpieczne miejsce (PO trudnej podróży).

Zastanawiamy się, czy w przyszłości będzie dalej opowiadał o świecie (przed – czas wojny, ucieczki, podróży) obrazami zamiast słowami (po – życie w bezpiecznym domu)?

3. Czytamy historię o Eryku z książki *Opowieści z najdalszych przedmieść* Shauna Tana. Tekst przenosi w świat pewnej rodziny, do której – w ramach wymiany zagranicznej – przybywa student... Czasem zastanawiałem się, czy Erykowi rzeczywiście jest dobrze. Był tak uprzejmy, że wątpię, czy powiedziałby nam o czymś, co mu przeszkadza. Kilka razy widziałem przez szparę w drzwiach spiżarki, jak pilnie się uczy. Wyobrażałem sobie wtedy, jak może się czuć tutaj, w naszym kraju (s. 9-10). Eryk wprowadził do nowego domu pytania. Uczniowie zauważają – w rozmowie po lekturze tekstu – że jego pytania dotyczą tego, nad czym wcześniej domownicy się nie zastanawiali. Szczególnie upodobał sobie drobia-

zgi dla innych mało znaczące i im poświęcał uwagę. Kiedy wyjechał, domownicy odkryli, że w spiżarni, w której mieszkał, zakwitł ogród..., który pomimo upływu czasu pozostał i kwitnie.

Młodzi słuchacze zauważyli, że spotkanie z Erykiem nauczyło tę rodzinę inaczej patrzeć na to, co w domu i poza nim.

4. Na zakończenie czytamy krótki rozdział z *Mędrców do dzieci* (s. 12), w którym nauczyciel Klary i Leona spogląda w przeszłość i snuje opowieść o spotkaniach, które go zmieniły, ukształtowały. *Były nauczyciel Klary i Leona jest przekonany, że po części to inni ludzie tworzą nas. Gdyby nie poznał swojej matki, owego nauczyciela od francuskiego i człowieka z pomocy humanitarnej, nigdy nie stałby się tym, kim jest dziś.* Zajęcia o spotkaniach z Innymi to najważniejsze lekcje w edukacyjnej przestrzeni. Ryszard Kapuściński napisał, że tak naprawdę istotą każdej podróży jest spotkanie z drugim człowiekiem, jego historią, kulturą, tożsamością. Takie spotkania sprawdzają naszą umiejętność słuchania i zrozumienia. Warto/trzeba dobrze zdać ten egzamin, bo tak naprawdę *istniejemy jedynie poprzez spotkania* (Abbe Pierre).

Temat lekcji: O złości, o emocjach, o nas – ważne refleksje

Inspiracje:

- *Szkoła bohaterów i bohaterów*, Przemek Staroń, Wyd. Agora
- *Atena (Minerwa)*, [w:] *Mitologia*, Jan Parandowski, Wyd. Nowa Era
- *Poznaj swoje emocje! Naucz się wyrażać swoje uczucia* Beth Cox, Vicky Barker, Smart Books

1. Zajęcia zaczynamy od czytania rozdziału książki Przemka Staronia. Dziś szczególnie ważny jest dla nas rozdział ósmy „A co, jeżeli stracę kontrolę? Czyli o supermocy złości”.

(...) zobaczymy w niej człowieka, który nie może sobie poradzić z czymś, co jest w nim, co rozsadza go od środka, co jest tak silne, że trudno to kontrolować. Ktoś taki

najbardziej boi się samego siebie i tego, do czego jest zdolny. Takim człowiekiem bywa każdy z nas. A tym czymś rozsadzającym nas od środka może być złość (...). W tym sensie każdy z nas jest Nastką. Poruszamy się w świecie, funkcjonujemy wśród ludzi, ale nie rozumiemy (...). Chyba jestem jakimś potworem, zamartwiam się (...).

Czytamy kolejne fragmenty o Jedenastce, o młodych ludziach z „X-Menów”, o kandydatach na Jedi, o uczniach Hogwartu, którzy *nim wyruszą w świat i staną się na przykład aurorami, muszą zdać szereg egzaminów.*

2. W rozumieniu tekstu pomogło ćwiczenie uaktywniające krytyczne

myślenie: *Widzę – Myślę – Zastanawiam się*, np.:

WIDZĘ bohaterów, którzy mają w sobie różne emocje, dużo złości. MYŚLĘ, że te wszystkie emocje, które mają w sobie, sprawiają, że rozumiemy ich, są nam bliscy, są tacy jak my.

ZASTANAWIAM SIĘ, czy ich postawa może mi pomóc, może mieć na mnie wpływ, pomoże mi zrozumieć, co ja przeżywam?

2. Teraz czas na czytanie tekstu Jana Parandowskiego o Atenie, która owładnięta zazdrością i gniewem nie potrafi zapanować nad destrukcyjnymi emocjami. Snujemy refleksje o tej, która zwykle kierowała się rozumem i panowała nad emocjami – o Atenie, która nie potrafiła zapanować nad złością.

3. Analizę zachowania i konsekwencje przedstawiamy GAŁĄZKĄ – narzędziem myślenia krytycznego, dzięki któremu buduje się analizę przyczynowo-skutkową. To narzędzie pozwala określać logiczne konsekwencje zdarzeń – w tym przypadku bohaterki mitu Ateny, a w efekcie pomaga nabyć umiejętność przewidywania następstw własnego zachowania czy podjętych decyzji.

4. W kolejnej części zajęć charakteryzujemy bohaterkę – biorąc pod uwagę wszystkie zebrane informacje, refleksje.

*Emocje przypominają sygnaty. Są naszą odpowiedzią na to, jak widzimy świat. Ważne, by te emocje wykorzystać do czegoś, co buduje naszą samoświadomość. Jak pisze Przemek Staroń w podręczniku dla (do) prawdziwego życia – w *Szkole bohaterów i bohaterki*: (...) tkwiące w nas silne uczucia i pragnienia, których się boimy, są wielką energią. Ta energia pcha nas do działania i możemy ją wykorzystać do zrobienia czegoś naprawdę dobrego. To jest dopiero supermoc.*

Czy Jak poruszać z uczniami trudne tematy – dodatkowe inspiracje i materiały pomocnicze

oprac. Małgorzata Bukowska-Ulatowska,
nauczyciel-konsultant PCEN ds. edukacji języków obcych

Czy warto rozmawiać na trudne tematy w szkole? To pytanie jest prowokacyjne, ponieważ tzw. trudne tematy (czyli zagadnienia kontrowersyjne, często związane z konfliktami światopoglądowymi) i tak pojawią się wśród naszych uczniów i uczennic jako oddźwięk ogólnospołecznych napięć. Poza tym młodzi ludzie bardzo chcą na takie tematy rozmawiać, ponieważ budzą one silne emocje i są dla nich po prostu ważne. Pytanie nie powinno więc brzmieć, czy rozmawiać, ale: jak rozmawiać na trudne tematy?

<https://uczotwartosci.ceo.org.pl>

Rozmowy na trudne tematy – materiały Centrum Edukacji Obywatelskiej

Serwis Centrum Edukacji Obywatelskiej (<https://tiny.pl/c3835>) to nieocenione źródło praktycznych wskazówek oraz publikacji – artykułów, scenariuszy zajęć, poradników i in. – wspierających nauczycieli w podejmowaniu trudnych tematów w szkole. Poniżej prezentujemy dwa przykłady materiałów pomocniczych CEO dla kadry pedagogicznej.

Poruszanie trudnych współczesnych problemów na lekcjach z młodzieżą: agresja fizyczna i werbalna, nietolerancja, nacjonalizm

Poradnik dla nauczycieli i nauczycielek [dostępny nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/c383j>], który wskazuje, jak rozmawiać o kontrowersyjnych tematach na lekcjach wychowawczych i przedmiotowych. Zaprezentowane praktyczne wskazówki opierają się na analizie cech rozwojowych etapu wczesnego dorastania. Autorka [Dominika Cieślukowska] pokazuje, jak w dyskusji wykorzystać naturalną potrzebę młodzieży

do zaznaczenia własnej odrębności, aby nie prowadziła do agresji słownej, lecz formułowania argumentów i wygłaszania ich w bezpiecznej przestrzeni. Wyjaśnia również rolę nauczycieli w moderowaniu dyskusji i kierowaniu jej na zagadnienia istotne w kontekście danej lekcji.

<https://uczotwartosci.ceo.org.pl>

Trudny temat: węź to na warsztat

Publikacja [dostępna nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/c3834>] jest zbiorem scenariuszy oraz materiałów edukacyjnych o tym, jak poruszać trudne tematy w szkole, wzbogaconym o rekomendacje wynika-

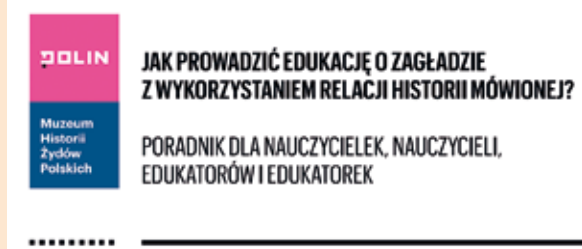
jące z pilotażu projektu Trudny temat: węź to na warsztat w 30 miejscach w Polsce, w których uczniowie i uczennice podjęli wyzwanie, jakim jest rozmowa na trudne i kontrowersyjne tematy w środowisku szkolnym. W publikacji znajdują się relacje ze szkół, prezentujące głos uczniów i uczennic. To oni byli orędownikami, rzecznikami, aktywistami na rzecz rozmawiania o tym co trudne, niewygodne i kontrowersyjne. Omawiane w publikacji metody to edukacja filmowa, Teatr Forum, warsztaty CoResolve, Stół Powszechny oraz kampanie społeczne.

<https://uczotwartosci.ceo.org.pl>

Baza materiałów edukacyjnych Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN

Na stronie internetowej Muzeum Historii Żydów Polskich znajdziemy obszerną i na bieżąco rozwijaną bazę różnorodnych materiałów dydaktycznych (<https://tiny.pl/chmft>) przygotowanych przez edukatorów i nauczycieli-ambasadorów współpracujących z Muzeum POLIN. Obejmuje ona filmy, opowiadania dla dzieci, pakiety edukacyjne dla różnych grup wiekowych nagrania dyskusji i wykładów, przekierowania do innych portali edukacyjnych, a także artykuły i inne publikacje metodyczne. Warto zwrócić szczególną uwagę na dwa opracowania z tej ostatniej kategorii, przygotowane przez zespół Działu Edukacji Muzeum POLIN:

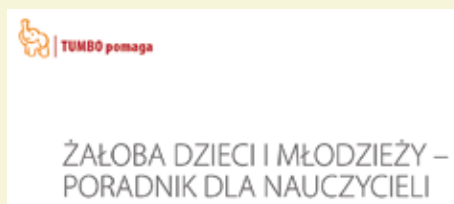
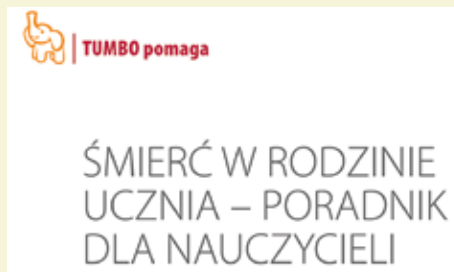
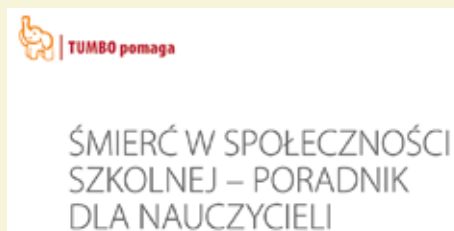
- **Zalecenia i wskazówki dotyczące edukacji na temat II wojny światowej i Zagłady** (<https://tiny.pl/9nr8l>) – propozycja sposobu pracy z dziećmi i młodzieżą w przedziale wiekowym 6-18 lat;
- **Jak prowadzić edukację o Zagładzie z wykorzystaniem relacji historii mówionej?** (<https://tiny.pl/c3sh1>) – wskazówki dot. wykorzystywania relacje historii mówionej na lekcjach.

Wsparcie w żałobie uczniów i członków społeczności szkolnej – publikacje programu Tumbo Pomaga, realizowanego przez Fundację Hospicyjną

Na stronie internetowej programu Tumbo Pomaga zostały zamieszczone trzy poradniki przeznaczone dla nauczycieli, a także pedagogów, psychologów oraz pracowników administracji szkolnej, mające pomóc reagować na kryzysy wynikające z faktu śmierci i żałoby dotyczącej uczniów lub personelu szkoły:

- **Śmierć w społeczności szkolnej – poradnik dla nauczycieli** (<https://tiny.pl/c3shz>);
- **Śmierć w rodzinie ucznia – poradnik dla nauczycieli** (<https://tiny.pl/c3sqx>);
- **Żałoba dzieci i młodzieży – poradnik dla nauczycieli** (<https://tiny.pl/c3sqg>).

Narzędziownik, czyli jak rozmawiać z uczniami o wojnie i na inne trudne tematy

Narzędziownik [dostępny nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/c3shk>] został stworzony z myślą o nauczycielach szkół podstawowych, którzy mierzą się z wyzwaniem, jakie stanowi dołączenie do szkół uczniów z Ukrainy. Tekst ma na celu udzielenie wskazówek dotyczących wspierania dzieci polskich oraz ukraińskich. Informacje zawarte w *Narzędziowniku* mogą posłużyć jako pomoc podczas planowania działań mających na celu zaadaptowanie uczniów do nowej sytuacji. W treści *Narzędziownika* zostały zawarte odnośniki do stron internetowych zawierających przydatne wskazówki dla nauczycieli (...) Projekt przygotowany przez studentów Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w ramach Bloku Kształcenia Nauczycieli.

Publikacja z pomysłami i inspiracjami do zajęć na temat wielokulturowości i historii lokalnej

W ramach Dni Mniejszości Narodowych BIOGRAFIE GDAŃSKIE wydaliśmy publikację [dostępna nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/c383w>] dla nauczycieli, edukatorów i wszystkich, którym tematy wielokulturowości i historii lokalnej są bliskie. Publikacja towarzyszy książce *Jak się tu znaleźliśmy* Agnieszki Kochanowskiej [<https://tiny.pl/c383c>] oraz spektaklowi na jej podstawie, który można oglądać na scenie Miniatury, można ją jednak także wykorzystywać samodzielnie, wybierając niektóre zadania czy pomysły do realizacji z dziećmi lub młodzieżą. Zawiera inspiracje dla grup w różnym wieku. Znajdziecie tam m.in. artykuł psycholog Izzy Banaszczyk, jak rozmawiać o tym, co trudne, wywiad z autorką książki *Jak się tu znaleźliśmy* Agnieszka Kochanowską oraz pomysły i inspiracje do zajęć z dziećmi lub młodzieżą, które przygotował dla was nasz Zespół Edukacji – Adam Gibki, Marta Jankowska, Monika Tomczyk i Anna Żukowska oraz Celina Zboromirska-Bieńczyk, zastępczyni dyrektora, a jednocześnie koordynatorka Biografii Gdańskich oraz programu EDUKACJA DO KULTURY. GDAŃSK. Publikacja ma też wspierać edukację o Gdańsku realizowaną w ramach tego programu.

<https://teatrminiatura.pl>

Pomorska Biblioteka Pedagogiczna w Gdańsku poleca: *Jak poruszać z uczniami trudne tematy* – zob. str. 50-51.

FORUM EDUKACYJNE

Misja Zdrowe Oceany – działamy na rzecz poprawy stanu ekosystemów wodnych

Joanna Przedzimirska-Ziółkowska

współpraca: Piotr Zubowicz,

starszy specjalista PCEN ds. organizowania doskonalenia zawodowego

Misje to nowość programu badawczo-innowacyjnego Horyzont Europa (HE) na lata 2021-2027, na ich realizację wydzielono środki na badania na rzecz obecnych wyzwań cywilizacyjnych: stanu środowiska (mórz, wód lądowych, gleby), adaptacji do zmian klimatu oraz walki z rakiem. Celem misji jest mobilizacja i aktywizacja podmiotów publicznych oraz prywatnych, dużą wagę przywiązuje się do współpracy z obywatelami, aby zwiększyć społeczne wykorzystanie nowych rozwiązań i podejść.

Pełne nazwy poszczególnych misji to:

1. *Adaptation to Climate Change: support at least 150 European regions and communities to become climate resilient by 2030;*
2. *Cancer: working with Europe's Beating Cancer Plan to improve the lives of more than 3 million people by 2030 through prevention, cure and solutions to live longer and better;*
3. *Restore our Ocean and Waters by 2030 (MISJA ZDROWE OCEANY);*
4. *100 Climate-Neutral and Smart Cities by 2030;*
5. *A Soil Deal for Europe: 100 living labs and lighthouses to lead the transition towards healthy soils by 2030.*

Konkursy programu Horyzont Europa dotyczące misji są publikowane w dwuletnim planie pracy Programu HE. Obecnie realizowany jest program na lata 2023-2024 (<https://tiny.pl/c32rv>); już wkrótce na portalu Komisji opublikowana zostanie edycja obejmująca lata 2025-2026 (<https://tiny.pl/c32rb>).

Misja Zdrowe Oceany ma trzy cele:

- ochronę i odtwarzanie ekosystemów oraz różnorodności biologicznej;
- zapobieganie i eliminację zanieczyszczeń;
- uczynienie niebieskiej gospodarki neutralną pod względem emisji dwutlenku węgla.

Na potrzeby realizacji Misji Zdrowe Oceany Europę podzielono na cztery baseny: Dorzecze Dunaju, Wybrzeże Atlantyku i Arktyki, Morze Śródziemne oraz Basen Bałtyku i Morza Północnego. W fazie rozwoju i pilotażu są wypracowywane innowacyjne rozwiązania, przy czym każdy basen skupia się na poszukiwaniu rozwiązań dla określonego celu:

- Dorzecze Dunaju: ochrona i odtwarzanie ekosystemów oraz różnorodności biologicznej (woda słodka);
- Wybrzeże Atlantyku i Arktyki: ochrona i przywracanie ekosystemów oraz różnorodności biologicznej (morskie);
- Morze Śródziemne: zapobieganie i eliminacja zanieczyszczeń;
- Basen Bałtyku i Morza Północnego: uczynienie niebieskiej gospodarki neutralną pod względem emisji dwutlenku węgla.

Każde dorzecze ma też dedykowany projekt wspierający (*Coordinated Support Action*), dla naszego regionu jest to projekt Blue Mission BANOS: <https://bluemissionbanos.eu>.

Gorąco zachęcam Państwa do odwiedzenia portalu Misji Zdrowe Oceany: <https://tiny.pl/c329x> – znajdą tam Państwo wiele praktycznych informacji, które można wykorzystać zarówno do poszerzenia swojej wiedzy, jak również jako inspirację do pracy z dziećmi i młodzieżą.

Zapraszam również do kontaktu z prof. Tymonem Zielińskim z Instytutu Oceanologii Polskiej Akademii Nauk w Sopocie. Jego pracownia prowadzi wiele działań edu-

kacyjnych, promujących wiedzę o środowisku i zmianach w nim zachodzących.

Niezwykle godnym uwagi elementem Misji jest Charter (<https://tiny.pl/c329g>): przestrzeń online, gdzie każdy może zgłosić swoje działanie, które – jego zdaniem – przyczynia się do realizacji celów Misji. Działania te prezentowane są na interaktywnej mapie online. Poza oczywistym celem Komisji Europejskiej, aby pokazać, jak wiele dobrego dzieje się w Europie, Charter to doskonała okazja, aby pochwalić się tym, co robimy, dać się poznać i może nawiązać przyszłą współpracę, ale też zobaczyć, co i jak robią inni oraz dać się zainspirować. Szkoły i placówki edukacyjne mogą zgłaszać do *Mission Charter* np. swoje własne projekty edukacyjne, działania interwencyjne czy badania opinii prowadzone przez uczniów. Ważne jest, aby działania te wpisywały się w cele misji – pod tym kątem Komisja ocenia zgłoszenie i jeśli ten warunek jest spełniony, działanie zostaje zaakceptowane oraz opublikowane na mapie online. Warto zaznaczyć w tym miejscu, że opublikowanie danego działania w *Mission Charter* nie wiąże się z żadną gratyfikacją finansową.

Co roku w Brukseli Komisja Europejska organizuje Forum Misji Zdrowe Oceany, połączone z wydarzeniem matchmakingowym – to doskonała okazja, aby poznać nowych przyszłych partnerów, wypracować wspólną kon-

cepcję oraz dowiedzieć się o planach Komisji. W tym roku Forum i matchmaking odbędą się w ramach Europejskich Dni Oceanów w terminie 4-8 marca: <https://tiny.pl/c329t>.

Warto rozważyć wykorzystanie programu Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027 (<https://tiny.pl/c329r>) do zrealizowania projektu promującego wiedzę o morzu i angażującego szkoły w działania na rzecz poprawy ekosystemu Zatoki Gdańskiej.

Joanna Przedzimirska-Ziółkowska – inicjator i koordynator wielu projektów związanych z szerokim zakresem tematów morskich; współtwórcza i aktywny członek SUBMARINER Network for Blue Growth EEIG; specjalista w zakresie programów współpracy terytorialnej; kierownik Centrum Obsługi Projektów w Instytucie Morskim w Gdańsku (2011-2019); obecnie w Instytucie Oceanologii, projektując i realizując projekty międzynarodowe, łączy swą *morską* pasję, zainteresowania zawodowe, wykształcenie menedżerskie (MBA) i doświadczenie z poprzednich miejsc pracy; w wolnym czasie poświęca się drugiej wielkiej pasji: dogoterapii (jako wolontariuszka w Fundacji Dogtor).

BRUSSELS

EUROPEAN OCEAN DAYS

EU MISSION RESTORE OUR OCEAN AND WATERS
WHERE NEXT FOR EUROPE'S SEAS?
BLUEINVEST DAY
OCEAN LITERACY IN ACTION

4-8 MARCH 2024

PCENne INFORMACJE

W najbliższym czasie w PCEN

Olgierd Tuskiewicz,
starszy specjalista PCEN ds. organizowania doskonalenia

Za nami czas zbyt krótkich dni, powoli żegnamy zimę. Wraz z nadchodzącą wiosenną aurą pragniemy zachęcić Państwa do uczestnictwa w organizowanych przez nas formach doskonalenia. Wierzymy, że każda i każdy z Was znajdzie w naszej ofercie propozycje, które pozwolą doskonalić własny warsztat pracy oraz zainspirują do szukania nowych metod pracy i wymiany doświadczeń.

O tym, jak rozpoznawać problemy z koncentracją i jak pracować z uczniami z zaburzeniami uwagi, dowiemy się w trakcie webinarium **(De)koncentracja, czyli jak pomóc uczniom przeciwdziałać deficytowi uwagi**, na które zapraszamy 2 marca 2024 r.

Badania z zakresu neurodydaktyki dowodzą, że proces uczenia się przebiega najlepiej podczas gier i zabaw. Warsztaty stacjonarne w PCEN pn. **Escape room zamiast wykładu** (4 marca br.) pokażą nam, jak skutecznie łączyć naukę i zabawę.

Nauczycieli szkół i placówek z Kościerzyny oraz innych miejscowości województwa pomorskiego zapraszamy na konferencję z cyklu „**Inspirujemy się**” – **Outdoor learning w edukacji**. Nauczyciele-konsultanci, doradcy metodyczni i zaproszeni goście przybliżą nam fenomen edukacji outdoorowej jako skutecznej strategii edukacyjnej. Konferencja odbędzie się 5 marca w Szkole Podstawowej nr 6 w Kościerzynie.

Zbliżający się Dzień Kobiet będzie okazją, aby na nowo przyjrzeć się bohaterkom mitologicznym. O roli kobiet w mitologii i starożytnej kulturze dowiemy się w trakcie szkolenia on-line pt. **Kobiety w mitologii greckiej, literaturze i kulturze** – zapraszamy również 5 marca.

Profilaktyka uzależnień behawioralnych to warsztaty realizowane w ramach cyklu dotyczącego profilaktyki zdrowia psychicznego, obejmującego zagadnienia związane z uzależnieniami behawioralnymi, których występowanie ma istotne znaczenie dla zdrowia psychicznego i fizycznego dzieci oraz młodzieży. Z kryteriami diagnostycznymi uzależnień oraz kluczowymi kwestiami dotyczącymi ich powstawania i wpływu na funkcjonowanie człowieka zapoznamy się podczas warsztatów on-line 6 marca. W ramach tego cyklu zapraszamy też na warsztaty on-line pt. **Diagnoza funkcjonalna w praktyce szkolnej**, które odbędą się 20 marca.

Debaty oksfordzkie to świetny sposób, by nauczyć się logicznego myślenia, pluralizmu, kultury wypowiedzi i szacunku dla poglądów innych niż własne. O tym,

jak wykorzystać **Debaty oksfordzkie na lekcjach historii, historii i teraźniejszości i wiedzy o społeczeństwie**, podyskutujemy wspólnie 7 marca w trakcie warsztatów on-line na platformie ClickMeeting.

Nearpod – narzędzie do kształtowania i sprawdzania prostych i złożonych umiejętności z chemii i z fizyki to szkolenie, dzięki któremu zapoznamy się z możliwościami wykorzystania platformy Nearpod w zakresie rozwijania oraz pomiaru kompetencji uczniów. Zajęcia odbędą się 9 marca w sali komputerowej PCEN.

Podczas webinarium pt. **Wykorzystujemy wyniki badania PISA**, zaplanowanego na 11 marca, omówimy wnioski z ostatniej edycji międzynarodowego badania koordynowanego przez OECD.

Mój uczeń pracuje aktywnie – peer learning, technika grupy nominalnej, world café to zestaw warsztatów poświęconych metodom aktywizującym o walorach kooperatywnych, uniwersalnych i łatwo adoptowalnych do różnych przedmiotów oraz etapów edukacyjnych, pozwalających na przekierowanie odpowiedzialności za uczenie się z nauczyciela na ucznia. Zapraszamy 19 marca do Centrum Samorządowego w Szemudzie.

Nauczycieli języków obcych nowożytnych zachęcamy do wzięcia udziału w dwóch webinarium poświęconych wykorzystaniu nowoczesnych technologii, zatytułowanych **Narzędziownik AI – wybrane narzędzia wykorzystujące sztuczną inteligencję do zastosowania w pracy nauczyciela języka obcego**, które odbędą się w kwietniu.

Zachęcamy też do uczestnictwa w bieżących spotkaniach **sieci współpracy i samokształcenia**, koordynowanych przez naszych nauczycieli-konsultantów i doradców metodycznych. Szczegóły dotyczące terminów spotkań znajdą Państwo w kalendarzu szkoleń na stronie internetowej PCEN: www.doskonalenie.cen.gda.pl.

BADANIA I ANALIZY

Bez wątpienia jest tu fajnie, ale prawdziwy dom, to własny dom... Badanie subiektywnego dobrostanu dzieci i młodzieży mieszkających w Polsce w obliczu wojny w Ukrainie¹

Małgorzata Stodulna

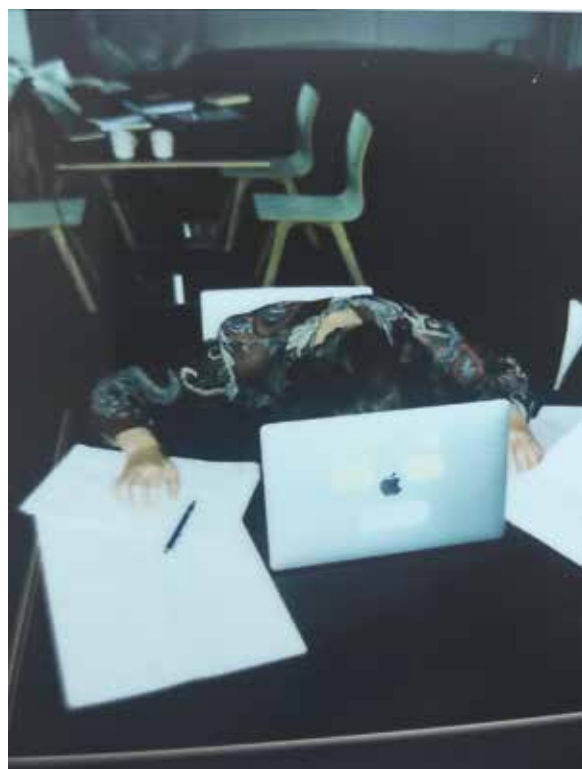
24 lutego 2024 r. minęły dwa lata od eskalacji konfliktu w Ukrainie. Wiosną 2022 r. jedna czwarta ludności tego kraju opuściła swoje domy w poszukiwaniu bezpieczeństwa. Był to największy kryzys uchodźczy w Europie od czasów II wojny światowej. Prawie 1,7 miliona osób przekroczyło granicę z Polską, 40% uchodźców stanowiły dzieci².

Save the Children jest organizacją, która na całym świecie wspiera dzieci i młodzież w czasie najtrudniejszych doświadczeń: wojny, uchodźstwa i kryzysów humanitarnych. Wiosną 2022 r. zaczęła swoje działania w Polsce, pomagając dzieciom i ich opiekunom, którzy w wyniku działań wojennych w Ukrainie znaleźli się w naszym kraju. Jesienią 2023 r. Save the Children we współpracy z Unicef i Plan International brało udział w badaniach na temat sytuacji młodych uchodźców z Ukrainy w Polsce. Dzieci i nastolatki doświadczają konfliktu oraz wysiedlenia inaczej niż osoby dorosłe, mogą mieć odmienne obawy i potrzeby. Podstawowym założeniem badania było aktywne włączenie w nie samych dzieci, posłuchanie ich głosu, danie im przestrzeni do opowiedzenia o swoich odczuciach, problemach oraz codziennych lękach i wyzwaniach. Dzieci mają prawo do uczestniczenia w podejmowaniu decyzji mających wpływ na ich życie.

W badaniu wykorzystano metodologię partycypacyjną o nazwie *photovoice*, w której uczestnicy proszeni są o robienie zdjęć związanych z określonymi tematami. Fotografie te są następnie wykorzystane jako punkt wyjścia do dyskusji w grupach fokusowych. W konsultacjach wzięło

udział 104 dzieci i nastolatków (90 z Ukrainy i 14 z Polski). Zostali oni wybrani metodą celowego doboru próby na podstawie określonych cech (wiek, płeć, narodowość oraz rodzaj szkoły, do której uczęszczali).

Fot. Archiwum Save the Children

Autor: S.H., chłopiec, 17 lat

1 Pełen tekst raportu w języku polskim i angielskim jest dostępny na stronie internetowej: <https://tiny.pl/c3swm>.

2 Źródło danych: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location/10781>.

Autor: B.L., chłopiec, 17 lat

Autor: M., chłopiec, 17 lat

Jakie są najważniejsze wnioski płynące z raportu i rozmów z dziećmi?

*Istnieję jak kot – sama.*¹ (S., dziewczynka z Ukrainy, 12 lat)

Samotność była uczuciem najczęściej opisywanym przez dzieci we wszystkich grupach wiekowych, zarówno przez chłopców, jak i dziewczynki. Jako przyczynę samotności dzieci wskazywały brak nawiązania głębokich przyjaźni w Polsce. *[osoby]... z którymi można po prostu porozmawiać. Nieważne, czy to Polak, Ukraińiec, czy Niemiec. Nie ma znaczenia. Po prostu, by był ktoś, z kim można się porozumieć.* (V., chłopiec z Ukrainy, 15 lat).

Uczestnicy badania silnie odczuwają różnice w osobistym doświadczeniu oraz kulturze między nimi a ich polskimi rówieśnikami. Bariery w kontaktach jest język oraz brak czasu spędzanego razem. W większości miejsc, w tym w polskich szkołach, dzieci polskie i ukraińskie nie trzymają się razem, raczej przebywają w swych odrębnych grupach narodowych. Dzieci ukraińskie nie mają poczucia przynależności w Polsce. Niektóre z nich informowały, że są dyskryminowane w miejscu zamieszkania, a także w szkole, zarówno przez nauczycieli, jak i kolegów i koleżanki. *Tutaj trzeba bawić się samemu. Jest trudniej, kiedy mój tata jest w Ukrainie. A tutaj... moja mama pracuje 12 godzin dziennie. Przeważnie jestem w domu z bratem lub sam.* (M., chłopiec z Ukrainy, 10 lat).

Dzieci tęskniły za ludźmi, zwierzętami domowymi i miejscami, które pozostawiły w Ukrainie. Wiele z nich mówiło, że odczuwa stres oraz martwią ich problemy finansowe i mieszkaniowe, a także los bliskich, którzy zostali w Ukrainie. *Jesteś za granicą w bezpiecznym miejscu, a twój ojciec jest w strefie bezpieczeństwa i nie wiesz, co może się z nim w każdej chwili stać, czy wróci do domu; i nie ma z nim kontaktu.* (dziewczynka z Ukrainy, 15 lat).

Sytuacja edukacyjna dzieci jest złożona. Niemal połowa uczestników badania uczęszczała zarówno do szkoły polskiej, jak i ukraińskiej w trybie zdalnym. Pozostałe dzieci uczyły się albo w polskiej szkole, albo w ukraińskiej.

Dzieci, które uczęszczały do szkoły polskiej, chociaż musiały zmagać się z wieloma wyzwaniem (takimi jak bariery językowe i przystosowanie do nowego systemu kształcenia) wskazywały, że chodzenie do szkoły stanowiło dla nich pewien stały element dnia oraz dawało możliwości kontaktu społecznego z rówieśnikami i nauzenia się języka polskiego. Doceniły wsparcie zapewniane

¹ Wszystkie cytaty w tekście pochodzą z raportu *Bez wątpienia jest tu fajnie, ale prawdziwy dom, to własny dom...*

Save the Children

Organizacja **Save the Children** została założona w Londynie w 1919 r. Obecnie jest to największa na świecie niezależna organizacja działająca na rzecz praw dziecka, docierająca każdego roku do dziesiątek milionów dzieci. W Polsce Save the Children działa od 27 lutego 2022 r. i odpowiada głównie na potrzeby dzieci oraz rodzin z Ukrainy.

Nasze trzy główne obszary interwencji to: ochrona, edukacja i walka z ubóstwem dzieci.

przez niektórych polskich nauczycieli i asystentów międzykulturowych.

Uczestnicy badania, którzy uczęszczali do szkoły ukraińskiej w trybie online, wyrażali raczej negatywne opinie na temat swojej edukacji. Mówili o zmęczeniu nadmiernym czasem spędzonym przed ekranem komputera oraz frustracji spowodowanej, ich zdaniem, złą organizacją lekcji.

Prawie połowa uczestników badania z Ukrainy zapisanych została zarówno do polskiego, jak i ukraińskiego systemu edukacji. Codziennie uczęszczali do polskiej szkoły, a po powrocie do domu logowali się do zdalnej szkoły ukraińskiej. Sytuacja ta nie pozwalała im sprawnie organizować swojego czasu i uniknąć zaległości w nauce. Wszystkie te dzieci jasno stwierdzały, że były zmęczone, zajęte przez cały tydzień, prawie nie mając czasu wolnego. Były też zdezorientowane co do możliwych wyników swojej nauki.

Raport z badania posłużył do przygotowania kilku **rekomendacji** w badanych obszarach. Poniżej prezentujemy kluczowe zalecenia:

- w zakresie zdrowia psychicznego i dobrostanu psychospołecznego:
 - » zwiększenie świadomości oraz dostępu dzieci – uchodźców z Ukrainy do wyspecjalizowanych bezpłatnych usług opieki nad zdrowiem psychicznym;
- w zakresie edukacji:
 - » zapewnienie większej liczby ukraińskich asystentów międzykulturowych w polskich szkołach

oraz wzbogacenie treści szkoleń dla nauczycieli o tematykę spójności społecznej i kulturowej, wrażliwości na konflikty, praktyk antydyskryminacyjnych i dobrostanu;

- w zakresie spójności i uczestnictwa:
 - » zapewnienie finansowania zajęć pozalekcyjnych, które umożliwią dzieciom z Ukrainy budowanie znaczących relacji z innymi osobami w Polsce;
 - » inwestowanie w przestrzenie rekreacyjne, w których dzieci z Ukrainy mogą spędzać czas ze swoimi rówieśnikami, a także stwarzanie możliwości spotykania się dzieci w kontekście półformalnym i nieformalnym, poprzez inicjatywy, które nie opierają się głównie na znajomości języka.

Małgorzata Stodulna – menedżer ds. programów edukacyjnych w Save the Children Poland; odpowiada za opracowywanie i wdrażanie inicjatyw oraz programów edukacyjnych, a także przygotowanie strategii edukacyjnej organizacji; ma duże doświadczenie w dostarczaniu strategicznych rozwiązań i programów edukacyjnych dla różnych podmiotów; od wielu lat współpracuje z polskimi i zagranicznymi organizacjami pozarządowymi oraz firmami, dostarczając programy i usługi doradcze w zakresie edukacji, a także wsparcia kobiet i młodzieży, ściśle współpracując ze szkołami, nauczycielami, dyrektorami szkół oraz władzami edukacyjnymi.

Jak wspierać dzieci i młodzież romską w polskiej szkole

Publikacja [dostępna nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/cbw1d>] jest praktycznym przewodnikiem i zarazem kompendium wiedzy o Romach w Polsce, przede wszystkim jednak – charakterystyką i analizą sytuacji dzieci i młodzieży romskiego pochodzenia w polskiej szkole. Opracowanie skierowane jest do nauczycieli, pedagogów, psychologów, pomocy nauczycieli i osób zarządzających placówkami edukacyjnymi, zainteresowanych szerszym spojrzeniem na kwestię romską – w tym upowszechnianiem wiedzy o przeszłości Romów, dwujęzyczności oraz obecnych warunkach ich funkcjonowania. Uważnego czytelnika publikacja skłoni do refleksji nie tylko na temat historii i obyca-

jowości romskiej, ale zachęci też do zainteresowania istotnym problemem społecznej dyskryminacji tej grupy i etnicznej. Druga część pracy, w której autorka bezpośrednio nawiązuje do kwestii kształcenia mniejszości romskiej, zawiera praktyczne wskazówki dotyczące merytorycznego wsparcia osób pracujących z Romami: informacje o materiałach edukacyjnych, szkoleniach, a także możliwościach edukacji formalnej, proponowanej przez uczelnie wyższe w Polsce. Osoby zatrudnione w szkolnictwie znajdują w publikacji wiedzę przydatną zarówno w systemie edukacji, jak i we współpracy ze środowiskiem romskim.

źródło: www.ore.edu.pl

TIK W SZKOLE

Niezapomniana przygoda piątoklasistów ze Szkoły Podstawowej nr 2 im. Jana Pawła II w Czersku w Ogólnopolskim Turnieju Liga Robotów

Marcin Grada

Szukając nowych zastosowań i inspiracji związanych ze sprzętem zakupionym w ramach programu *Laboratoria Przyszłości*, w marcu 2023 r. natknąłem się na konkurs *Liga Robotów*. Postanowiłem zgłosić naszą szkołę do tego przedsięwzięcia. Czekaliśmy na odpowiedź aż do września, kiedy to uzyskaliśmy informację o terminie kwalifikacji wojewódzkich w Koszalinie. Drużyna, którą stworzyłem, składała się z uczniów klas V, którzy w poprzednim roku szkolnym uczęszczali na kółko z robotyki.

Organizatorzy, po podpisaniu umowy ze szkołą, przysłali nam zestaw klocków Lego Spike Prime, matę konkursową oraz klocki do budowy przeszkód i znaczników Skriware. Przystąpiliśmy do działania: czytania zasad regulaminowych oraz budowania robota i pojazdu. Zawody, według regulaminu, składać miały się z trzech konkurencji. Pierwsza to zadanie praktyczne, czyli przejazd robota zbudowanego z Lego Spike Prime po macie konkursowej. Robot miał zebrać i przywieźć do bazy 10 znaczników (figur zbudowanych z klocków Skriware) – co na początku wydawało się praktycznie niemożliwe w czasie 3 minut. Druga konkurencja to zbudowanie

dowolnego pojazdu z dowolnych materiałów, napędzanego gumką reperaturką z zestawu Lego Prime – pojazd miał za zadanie przejechać 8 metrów. Trzecie zadanie to programowanie podczas zawodów robota przygotowanego przez organizatorów.

Czasu na przygotowanie było bardzo mało, praktycznie 3-4 tygodnie. Uczniowie budowali robota, programowali, testowali przejazdy, coraz to nowe pomysły i zmiany. W końcu obraliśmy pewne założenia i przygotowaliśmy końcowe projekty pojazdów.

Nadszedł dzień zawodów – sobota, 25 listopada. Do Koszalina mamy 160 km, ruszamy rano: o 5.30. W nocy

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

spadło dużo śniegu, nadal jest śnieżyca i mróz, jedziemy busem wolno, ale bezpiecznie.

Na etap wojewódzki Ogólnopolskiego Turnieju *Liga Robotów* z każdego województwa zakwalifikowało się po 20 drużyn. Drużyna ze Szkoły Podstawowej nr 2 im. Jana Pawła II w Czersku pojechała w składzie: Julian Goździowski, Julian Miszewski, Fabian Jankowski, Adrian Kukliński i Jan Rozmarynowicz. Zawody w hali widowiskowo-sportowej zostały zorganizowane z dużym rozmachem, atmosfera była niesamowita, wszyscy super się bawili. Były tańce i wspólne zabawy. Na stoiskach eventowych znajdowało się dużo nowinek technicznych z robotyki, druku 3D, wirtualnej rzeczywistości itp.

Przyszła kolej na nasz start. Najpierw wyścig! Zadanie wykonaliśmy w pierwszej próbie, nasz pojazd przejechał 8 m, dzięki czemu w tej kategorii zajęliśmy pierwsze miejsce. Następnym zadaniem było zaprogramowanie robota dostarczonego przez organizatorów. Tutaj uczniowie zdobyli 20 pkt. co dawało nam miejsce w czołówce zawodów. Najwięcej emocji wywoływały zadania praktyczne. Każda drużyna posiadała własnego robota, skonstruowanego i zaprogramowanego z elementów zestawu Lego Spike. Robot miał za zadanie zebrać z maty konkursowej 10 znaczników (figur). Konstrukcje robotów z innych szkół były różne, jeździły i wykonywały zadania ciekawymi sposobami, pomysłowość młodzieży nie miała granic. Po dwóch eliminacyjnych przejazdach i dodaniu punktów z dwóch poprzednich zadań, czyli wyścigu i programowania, zakwalifikowaliśmy się do finału, gdzie udanym przejazdem potwierdziliśmy nasze dobre przygotowanie. W tej klasyfikacji – *Zadanie Praktyczne* – również zajęliśmy pierwsze miejsce. Poszczególne wyniki z trzech zadań dały naszej drużynie w klasyfikacji generalnej zwycięstwo spośród drużyn z woj. pomorskiego i awans do finału na szczeblu krajowym, który został zaplanowany na 7 grudnia na Stadionie Narodowym w Warszawie. Wszyscy byliśmy w szoku; uczniowie mieli łzy szczęścia w oczach, odebrali puchar, dyplomy oraz nagrody pierwszego stopnia – słuchawki.

Pełni wrażeń wracaliśmy do Czerska, a myślami już byliśmy w Warszawie. Mieliśmy 2 tygodnie na przygotowanie się do finału krajowego. W środę, 6 grudnia, 6-osobowy zespół uczniów, czyli dwóch Julianów, Fabian, Hubert, Janek i Adrian, pod okiem opiekuna, wyruszył do Warszawy na czwartkowy Krajowy Finał *Ligi Robotów*.

Po dotarciu do stolicy, dzień przed finałem, zwiedziliśmy jeszcze okolice Placu Zamkowego i Pałacu Prezydenckiego. Poczuliśmy również świąteczną atmosferę na jarmarku bożonarodzeniowym oraz podziwialiśmy świąteczne iluminacje. Byliśmy też w Centrum Nauki Kopernik, gdzie w Sali Wysokich Napięć generatorem Van de Graaffa dosłownie ładowaliśmy baterie przed finałem.

Na finał na PGE Narodowym w Warszawie zjechały 33 najlepsze drużyny młodych informatyków z całej Polski, wyłonione podczas etapów wojewódzkich. Nasza drużyna przez ostatnie 1,5 tygodnia ulepszała swojego robota, ćwicząc programowanie. Jeszcze dzień przed finałem, w hotelowym pokoju, do nocy trwały ostatnie testy. Warto było.

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

W czwartek o godzinie 10:00 rozpoczęły się zawody. Pierwszy eliminacyjny przejazd naszego robota można uznać za udany, ponieważ zebrał wszystkie znaczki oprócz bazy. Drugi przejazd eliminacyjny był rewelacyjny i uzyskał maksymalną liczbę punktów. Robot zebrał wszystkie znaczki i bazę z zapasem 25 sekund! Do klasyfikacji generalnej liczył się jeszcze wyścig pojazdu napędzanego gumką i programowanie. W tej rywalizacji zajęliśmy miejsce w środku stawki. Okazało się, że osiągnięte wyniki zapewniły nam awans do etapu finałowego.

W finałowej rozgrywce robot musiał wykonać jeszcze jedno zadanie praktyczne: dodatkowy przejazd. W finale nasz robot pojechał idealnie, oczyścił całą matę. Zdobyliśmy maksymalną liczbę punktów przed wyznaczonym czasem 3 minut. Inne zespoły w finale miały problemy techniczne, które nie ominęły również głównego, naszym

zdaniem, faworyta. Nasi rywale mieli pecha, ponieważ w finale ich robot zawiesił się. Przeczuliśmy, że będziemy bardzo wysoko w klasyfikacji. Nurtowało nas pytanie, czy nasze wyniki zapewnią nam podium. Musieliśmy czekać, emocje nas nie opuszczały.

Po podliczeniu końcowej punktacji całego turnieju – co trwało wieki – padły ze sceny słowa: *Trzecie miejsce w kategorii „Zadanie Praktyczne” zdobywa Szkoła Podstawowa nr 2 im. Jana Pawła II w Czersku. Brawo! Wszyscy mieliśmy w oczach łzy szczęścia.*

Zdobyliśmy 3. miejsce w kraju w najbardziej widowiskowej i emocjonującej konkurencji! Uczniowie odebrali nagrody rzeczowe, medale, dyplomy oraz puchar dla drużyny. Organizatorzy oraz wiceminister z Ministerstwa Edukacji i Nauki, dziękowali uczestnikom oraz opiekunom za zaangażowanie i czas poświęcony na przygotowanie

Fot. Archiwum szkolne

do zawodów, podkreślając, że wszyscy są zwycięzcami. Sędziowie zawodów zaznaczyli, że różnice w końcowej klasyfikacji były niewielkie; drużyny zaprezentowały bardzo wysoki poziom, a o wynikach końcowych zdecydowały dostojnie pojedyncze punkty, sekundy i centymetry.

Sam udział w konkursie „Ligi Robotów” był dla mnie mega wydarzeniem. Emocje podczas zawodów sięgały zenitu, a przy tym współzawodnictwie bawiliśmy się przednio. Było to jedno z ciekawszych wydarzeń w moim życiu, które chcę zapamiętać na długie lata.

Julian M.

Wyjazd do Warszawy na turniej „Ligi Robotów” bardzo mi się podobał. Było dużo atrakcji poza konkurencjami, nie było czasu na nudę. Była bardzo miła atmosfera, wszyscy byli dla siebie mili. Chciałbym w przyszłym roku znowu zawitać w Warszawie.

Fabian

Podobało mi się udział w konkursie. Super było przy okazji zwiedzić Warszawę.

Jan

W Warszawie było zabawnie, super organizatorzy, miła atmosfera, niezapomniane zawody.

Hubert

Okazało się, że **nasza drużyna uzyskała w klasyfikacji generalnej 6. miejsce w kraju**. Nagrodą dla szkół biorących udział w tym konkursie był zestaw Lego Spike Prime, klocki do konstrukcji Skriware oraz mata turniejowa.

Emocje nie opadły z nas jeszcze do dziś. Przeżyliśmy super przygodę. W szkole wszyscy podziwiali nas i gratulowali nami, za co bardzo serdecznie dziękuję. Dziękuję również Radzie Rodziców oraz Gminie Czersk za finansowe wsparcie naszych wyjazdów oraz opłacenie transportu dzieci do Koszalina i Warszawy.

Pod koniec stycznia 2024 r. z rąk Burmistrza Czerska, p. Przemysława Bieska-Talewskiego, odebraliśmy nagrodę *Młyńskie Koło 2023*. To wyróżnienie dla osób, które w 2023 r. wykazały się szczególnymi osiągnięciami w edukacji, sporcie lub innej działalności na rzecz Gminy Czersk.

Fot. Archiwum szkolne

Marcin Grada – nauczyciel informatyki i fizyki w Szkole Podstawowej nr 2 im. Jana Pawła II w Czersku; opiekun zwycięskiej drużyny uczniowskiej, która uczestniczyła w Ogólnopolskim Turnieju *Liga Robotów* w 2023 r.

Public relations w szkole. Krótki przewodnik dla nauczycieli

Publikacja [dostępna nieodpłatnie pod adresem: <https://tiny.pl/csc1l>] przygotowana z myślą o osobach odpowiedzialnych za budowanie wizerunku szkoły i jej kontakty ze środkami masowego przekazu. Adresowana jest do nauczycieli, psychologów i pedagogów, kadr zarządzających placówkami edukacyjnymi oraz wszystkich osób zainteresowanych nowoczesnymi meto-

dami komunikacji społecznej. Opracowanie zawiera wiele praktycznych porad, które mają ułatwić pracownikom oświaty poruszanie się we współczesnym public relations i korzystanie z jego narzędzi.

źródło: ceo.org.pl

Odkrywaj i zdobywaj z Kopernikiem

Magdalena Urbaś,
nauczyciel-konsultant PCEN ds. biologii i przyrody

Centrum Nauki Kopernik w Warszawie to instytucja obecna na mapie edukacji nieformalnej i pozaformalnej już od wielu lat.

Wśród szeregu wartościowych projektów wyróżnia się Klub Młodego Odkrywcy (KMO) – inicjatywa o wieloletniej historii, z którą warto się zapoznać, a także do niej dołączyć. Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku uczestniczy w programie KMO jako partner regionalny.

Czym jest Klub Młodych Odkrywców? Najkrócej mówiąc, to wspólnota uczących się społeczności: uczniów i opiekunów KMO (w większości są nimi nauczyciele).

W Klubach Młodego Odkrywcy (KMO) dzieci i młodzież eksperymentują pod okiem opiekunów, zdobywając wiedzę i rozwijając kompetencje przyszłości. Program jest międzynarodowy, interdyscyplinarny i obejmuje wszystkie poziomy edukacyjne. W Polsce i za granicą działa już prawie 1000 klubów. Centrum Nauki Kopernik – koordynator programu – wzmacnia rozwój KMO przy wsparciu Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności.

źródło: <https://www.kopernik.org.pl>

Nad działaniem i rozwojem KMO czuwa wyjątkowy zespół ludzi: pasjonatów, pracowników CN Kopernik, pod kierunkiem dr Zuzanny Michalskiej. W każdym z województw działalność KMO wspierają partnerzy regionalni;

w województwie pomorskim – obok PCEN – jest to Uniwersytet WSB Merito.

Opiekunowie Klubów Młodego Odkrywcy spotykają się corocznie podczas Forum w Warszawie. Tegoroczne XII Forum KMO to wydarzenie międzynarodowe, oferujące gościom cały wachlarz aktywności, w tym: warsztaty¹, wystąpienia planarne oraz inspirujące prezentacje działalności klubów z całej Polski i spoza granic naszego kraju. O skali wydarzenia świadczą liczby: 325 uczestników z 9 państw, 22 różne formaty spotkań, 190 opiekunów KMO... A już za rok kolejne spotkanie na XIII Forum KMO. Najlepszą zachętą do włączenia się w tę inicjatywę będzie lektura programu tegorocznego Forum. Zachęcam wszystkich dołączających do grona opiekunów KMO, aby doświadczyli bycia częścią tego wyjątkowego wydarzenia.

Współpraca i efektywne działanie zespołowe były tematem przewodnim tegorocznego Forum, a także tematem wykładu otwarcia wygłoszonego przez Magdalenę Swat-Pawlicką ze Szkoły Edukacji. Współpraca posiada także swoje mroczne strony. To niebezpieczeństwo odnotowała

¹ O warsztatach przeprowadzonych przez Magdalenę Urbaś z PCEN w Gdańsku napiszemy w jednym z kolejnych numerów „Edukacji Pomorskiej”.

Drugi dzień XII Forum KMO, Festiwal KMO

Fot. A. Steifer

Rysunkowe podsumowanie wykładu otwarcia XII Forum KMO

autorka graficznego podsumowania wykładu, Magdalena Arażny (Magda Rysuje). Jeśli rysunek zaintrygował czytelników, to dobrą wiadomością jest fakt, że wykład został udostępniony na kanale Centrum Nauki Kopernik na portalu YouTube: <https://tiny.pl/c36z1>.

Opiekunowie klubów z całej Polski tworzą sieć, która wzajemnie się inspirowa, wspiera i rozwija. KMO to nie tylko atrakcyjny sztyl i *know how*. Funkcja opiekuna to także możliwość uzyskania wsparcia ze strony Centrum

Nauki Kopernik. Wśród szeregu form takiego wsparcia znalazły się możliwości: uczestniczenia w szkoleniach oraz konkursach na realizację projektów edukacyjnych, a także pozyskiwania środków finansowych. CN Kopernik współorganizuje również Piknik Naukowy Polskiego Radia – wyłonione w konkursie kluby (opiekunowie wraz z uczniami) mogą stać się jego czynnymi i twórczymi uczestnikami, uzyskując także dla siebie różne benefity. A to jeszcze nie wszystko, co może zyskać opiekun szkol-

A oto graficzne podsumowanie całego wydarzenia

negu KMO. Zachęcam każdego aktywnego nauczyciela, angażującego się w pracę pozalekcyjną z uczniami (co ważne: nie tylko nauczyciela przedmiotów przyrodniczych), aby rozważył podjęcie roli opiekuna KMO. Jako regionalny partner programu, Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku również wspiera tę inicjatywę. Drogę do tego, aby i w Państwa szkole zaczął funkcjonować Klub Młodego Odkrywcę, warto rozpocząć od lektury Karty Programu KMO. Niezbędne informacje są udostępnione na stronie internetowej CN Kopernik, pod szyldem KMO: <https://www.kmo.org.pl/pl/pierwsze-kroki>. KMO działają w każdym z województw w Polsce, także w pomorskim.

Przykładowe formy wsparcia dla opiekunów Klub Młodych Odkrywców opisano na stronie internetowej Centrum Nauki Kopernik: (...) w KMO wspieramy się wzajemnie w ramach społeczności. Organizujemy warsztaty zarówno dla nowych („Jak prowadzić KMO”), jak i doświadczonych opiekunów („Pytania dobrej jakości”, „Jak eksperymentować w KMO”) oraz szkolenia dla kandydatów na trenerów KMO. Regularnie spotykamy się w różnych miastach w Polsce i za granicą.

Współorganizujemy pikniki naukowe, festiwale, konferencje i konkursy. Udział we wszystkich działaniach KMO jest bezpłatny dla opiekunów.

Zainteresowanych dodatkowymi i bardziej szczegółowymi informacjami zapraszam do kontaktu: magdalena.urbas@pcen.gda.pl.

Kreatywnie i praktycznie na lekcjach kaszubskiego

Lucyna Radzimińska,

starszy specjalista PCEN ds. języka kaszubskiego

W wielu pomorskich szkołach nauczany jest język kaszubski. Przedmiot ten ma już swoją ponad 30-letnią historię – pierwsze lekcje odbyły się w latach 90. XX wieku. Początki były trudne: brakowało profesjonalnej kadry, podstawy programowej określającej treści nauczania, podręczników oraz pomocy dydaktycznych. Ale dla wielu pasjonatów nie było to przeszkodą, aby podjąć się nowego wyzwania. Z czasem, dzięki zaangażowaniu wielu osób oraz instytucji, udało się wprowadzić system prawno-finansowy nauczania języka kaszubskiego.

Wdobie rozwoju cywilizacyjnego niezwykle ważną staje się nauka języka regionalnego, która daje niepowtarzalną w skali kraju okazję do zapoznania ucznia z jego własnym regionem oraz tworzenia poczucia bliskiej więzi z matką ojczyzną. Dziś istotne jest, aby przedmiot szkolny język regionalny – język kaszubski był atrakcyjny dla młodego człowieka. Ważne jest, aby cele i treści nauczania zawarte w podstawie programowej przekazywać w sposób ciekawy, łącząc metody tradycyjne z metodami aktywizującymi. Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom, zaproponowało nauczycielom regionalistom udział w szkoleniach z cyklu *Kreatywnie i praktycznie na lekcjach języka kaszubskiego*. Kaszubiści spotkali się na 2 szkoleniach wyjazdowych w Wejherowie i w Kartuzach. Mieli tam okazję zapoznać się z metodami, które pomogą wzbudzić w uczniach motywację do pracy i aktywnego udziału w lekcji czy chęć rozwijania własnej kreatywności.

Pierwsze szkolenie, które odbyło się w Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie, dotyczyło wykorzystania potencjału pokoju zagadek (scape roomów) w przygotowaniu nietypowej lekcji języka kaszubskiego. Escape room to świetny sposób na lekcję powtórzeniową czy uatrakcyjnienie święta szkolnego. Nauczyciele biorący udział w warsztatach mieli okazję sami zmierzyć się z zagadkami (które zostały ukryte w salach wejherowskiego muzeum) i odnaleźć klucz do rozwiązania zadania. Prowadząca szkolenie, Magdalena Urbaś (nauczycielka-konsultantka PCEN), omówiła etapy tworzenia escape roomu, tj. ustalenie fabuły gry, wymyślenie zagadek oraz zadań przewidzianych do rozwiązania w trakcie gry, przygotowanie pomocy do zrealizowania zajęć, a także przeprowadzenie gry z uczniami. Jak podkreśliła Justyna Mikołajczyk, nauczycielka języka kaszubskiego w Lipuszu, współprowadząca spotkanie: *Wiedzę można przekazywać na wiele różnych i nietypowych sposobów. Jestem fanką stosowania gier i zabaw na lekcjach języka kaszubskiego, bo wiem, że podczas nich najlepiej przebiega proces uczenia się. Lubię, gdy na lekcji uda mi się wywołać w uczniu zaskoczenie, przekroczyć jego oczekiwania, wywołać efekt „wow”. Escape roomy mogą być bardzo skuteczne w edukacji, bo można je dostosować do każdego tematu i przedmiotu. Moje pierwsze escape roomy były*

Fot. Archiwum PCEN

Fot. Archiwum PCEN

Fot. Archiwum PCEN

Fot. Archiwum PCEN

tematyczne: patriotyczny, walentynkowy i mikołajkowy. Kolejnym etapem w mojej pracy były escape roomy, kaszubskie. Tworząc escape room, często umieszczam w nim zadania, bazując na podręcznikach do nauki języka kaszubskiego. Dzięki tak dobrej i urozmaiconej formie moi uczniowie i uczennice są w stanie rozwiązać znacznie więcej zadań niż tradycyjnie. Interesująca fabuła i ciekawie dobrane zadania powodują, że uczniowie i uczennice podchodzą do zaproponowanych zagadnień z większym zaangażowaniem oraz mają poczucie, że się bawią, a nie uczą. Ważną częścią szkolenia była część praktyczna, podczas której uczestnicy mieli również okazję przećwiczyć różne sposoby kodowania, aby wrócić do domów z głową pełną pomysłów do wykorzystania przy tworzeniu własnych pokoi zagadek.

Kolejne szkolenie odbyło się w I Liceum Ogólnokształcącym im. H. Derdowskiego w Kartuzach, a dotyczyło wykorzystania teatru kamishibai na lekcjach kaszubskiego. Forma teatryku to zdecydowanie bardzo dobry sposób na poszerzenie umiejętności językowych uczniów. Technika i walory takiego przedstawienia pomagają osiągnąć efekt koncentracji, a forma opowiadania czy też czytania to prawdziwie teatralne doświadczenie. Wspiera również kształtowanie u uczniów umiejętności swobodnego opowiadania i tworzenia historii w języku kaszubskim, a także rozwija kreatywne pisanie oraz umiejętność wypowiedzenia się na forum. Prowadząca szkolenie, Magdalena Buda (liderka gdańskiego programu Kreatywna Pedagogika) sama o sobie mówi, że *chodzi z teatrykiem kamishibai i bajki opowiada*. Myśli obrazami i poprzez nie prowadzi dialog ze światem. Zdecydowanie swoją pasją opowiadana zaraziła nauczycieli obecnych na szkoleniu. Kaszubiści mieli okazję przyrzeć się krok po kroku procesowi tworzenia obrazów i tekstów, słuchając historii o:

- babci BaBu, która uwielbiała mirabelki i prawie wszystko miała koloru mirabelkowego; jednak brakowało jej czegoś, czego nie da się kupić, a jedynie można dostać od drugiej osoby; *Babcia BaBu to cie-*

Fot. Archiwum PCEN

pła opowieść o darze, którym jest obecność drugiego człowieka;

- rybaku z Pucka, który ma za przyjaciółkę mewę; razem żyją na odludziu, co im nie przeszkadza, ponieważ zawsze mają coś do zrobienia;
- latarniku: to historia latarni i odludnego miejsca, w którym rosną niezwykłe jabłonie; tam zabrały nas ilustracje z oszczędną kolorystyką, w których czuć przestrzeń.

Była również historia przyjaźni człowieka... z krokodylem. Przeszkodą w tej znajomości okazały się plotki. Ludzie bali się i gadali. Ze strachu wprowadzili zakazy. Czy mimo wszystko przyjaźń przetrwała? Czy ludzie się

zmienili? *Krokodyl* – to historia o stereotypach, niezrozumieniu i wykluczeniu.

W ten niekonwencjonalny i atrakcyjny sposób prowadząca szkolenie zachęciła oraz zmotywowała nauczycieli języka kaszubskiego do czytania i opowiadania. Uczestnicy spotkania zmierzli się również z zadaniem stworzenia własnej historii i zaprezentowania jej na forum. To był bardzo intensywnie oraz kreatywnie spędzony czas.

Dziękuję nauczycielom, którzy odpowiedzieli na zaproszenie PCEN i wzięli udział w warsztatach. Do zobaczenia na kolejnych spotkaniach z teatrem i nie tylko – w Bytowie oraz Brusach (szczegóły: w kalendarzu szkoleń PCEN, <https://tiny.pl/c363g>).

Fot. Archiwum PCEN

Fot. Archiwum PCEN

Fot. Archiwum PCEN

Fot. Archiwum PCEN

Fot. Archiwum PCEN

Przedшкоlaki lubią poezję – wprowadzenie wierszy Wisławy Szymborskiej do edukacji przedszkolnej

Katarzyna Leszczyńska-Bieszke

Kiedy łączymy poezję z dziećmi w wieku przedszkolnym, od razu myślimy o takich postaciach, jak Jan Brzechwa, Julian Tuwim, Maria Konopnicka czy Aleksander Fredro. Dlaczego jednak nie przychodzi nam na myśl nasza wybitna noblistka Wisława Szymborska?

Czy to dlatego, że jej wiersze kojarzą nam się z czymś ambitnym, trudnym, przeznaczonym tylko dla dorosłych? Czy laureat nagrody Nobla nie może być czytany przez dzieci? Te właśnie pytania zaczęłam sobie zadawać podczas ostatnich wakacji i postanowiłam zaprosić poezję Wisławy Szymborskiej do Przedszkola nr 2 w Redzie.

Podstawowym celem wychowania przedszkolnego jest wszechstronny rozwój osobowości wychowanka w sferze ruchowej, emocjonalnej i intelektualnej oraz przygotowanie go do rozpoczęcia nauki w szkole. Przedszkole, pełniąc funkcje opiekuńcze, wychowawcze i kształcące, ma zapewnić dzieciom możliwość wspólnej zabawy oraz nauki w warunkach bezpiecznych, przyjaznych i dostosowanych do ich potrzeb rozwojowych¹. Edukacja polonistyczna stanowi znaczącą część zajęć realizowanych w ramach podstawy programowej oraz poza nią. Rozwijanie słownictwa czynnego i biernego, kształtowanie wypowiedzi poprawnych gramatycznie oraz fleksyjnie, uwrażliwianie na piękno języka polskiego oraz rozwijanie zainteresowania literaturą, w tym poezją, stanowią ważne zadania stawiane przed nauczycielami. Ja postanowiłam podejść do nich w tym roku inaczej niż zwykle.

Senat Rzeczypospolitej Polskiej zdecydował, że Wisława Szymborska będzie patronką roku 2023, dlatego właśnie w tym roku chciałam przedstawić wybrane utwory noblistki przedszkolakom, z którymi pracuję. Ponadto innowacja ta wpisywała się w jeden z podstawowych kierunków realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2022/2023: *Kontynuacja działań na rzecz szerszego udostępnienia kanonu i źródeł edukacji klasycznej oraz sięgania do dziedzictwa cywilizacyjnego Europy*. O znaczącej roli poezji w europejskim dziedzictwie kulturowym świadczy fakt, że z dziewięciu muz antycznych, córek Zeusa i tytaniady Mnemosyne, aż cztery związane były z poezją. Uznałam zatem, że zaadaptowanie na potrzeby dzieci wierszy wielokrotnie nagradzanych przez dorosłych będzie ciekawym wyzwaniem.

Wiersze Wisławy Szymborskiej są świetnym sposobem dla najmłodszych na poznawanie języka, wyrażanie

własnych pomysłów i uczuć oraz poznawanie wartości i rozmawianie o nich. Dzięki zaangażowaniu w zajęcia poświęcone wierszom dzieci uczą się nie tylko o słowach i strukturze, ale także o emocjach i doświadczeniach innych, co pozwala im rozwijać wrażliwość oraz empatię, tak bardzo potrzebne w codziennym funkcjonowaniu.

Szymborska jest autorką trzynastu tomów poetyckich, laureatką m.in. nagród im. J. W. Goethego, im. J. G. Herdera, polskiego Pen Clubu oraz laureatką literackiej nagrody Nobla w roku 1996, ponadto została uhonorowana najwyższym odznaczeniem państwowym – Orderem Orła Białego. Jej wiersze przetłumaczono na ponad czterdzieści języków, wydawane są i wznawiane na całym świecie. Dlatego uważam, że jej twórczość, rozpoznawalna na arenie międzynarodowej, zajmuje szczególne miejsce w dziedzictwie cywilizacyjnym całej Europy i warto wprowadzać jej elementy do edukacji na każdym poziomie.

Nauka w wieku przedszkolnym polega przeważnie na działaniu odtwórczym – maluchy uczą się, powtarzając czynności wykonywane przez dorosłych. Poprzez naśladowanie określonych gestów ćwiczą zarówno koordynację ruchową, jak i małą motorykę, doskonalą w ten sposób również umiejętności językowe. Ich odtwórczość, choć niezbędna, niesie ze sobą jednak ryzyko bezmyślnego naśladowania i może doprowadzić do zabijania kreatywności, dlatego już w wieku przedszkolnym konieczne są równoległe zajęcia pobudzające twórcze myślenie. Zajęcia poświęcone poezji rozwijają kreatywność i uczą, że na jedno zadane pytanie może być wiele dobrych odpowiedzi, a kilka osób o różnych opiniach może mieć rację w tym samym czasie.

Głośne czytanie dzieciom stymuluje rozwój mowy, wzbogacając zarówno czynny, jak i bierny zakres słów.

¹ Podstawa programowa wychowania przedszkolnego, Dz.U. 2022 poz. 609.

Sklania do samodzielnej myślenia, wyciągania wniosków, analizowania. W późniejszym okresie dziecko łatwiej uczy się czytać².

Spośród niewątpliwie wielu zalet czytania poezji dzieciom chciałabym zwrócić uwagę przede wszystkim na następujące:

- pozwala tworzyć wspaniałe obrazy w głowie – dzieci używają wyobraźni!
- najmłodszy śmieją się przy lekturze, płaczą i dziwią; to świetny sposób na odkrywanie emocji;
- dzieci mogą nauczyć nowych słów, o których nigdy wcześniej nie słyszały;
- kiedy czytamy wiersze na głos, ćwiczymy mowę;
- wiersze są krótkie, więc dzieci łatwiej się na nich skupiają;
- czytanie wierszy pokazuje, że wyrażanie siebie słowami może być zabawne;
- zachęca do kreatywności, dzięki tym tekstom przedszkolaki chętniej wymyślają własne historie;
- słuchanie wierszy lub czytanie innym pozwala podzielić się czymś wyjątkowym;
- rymy pomagają lepiej rozpoznawać dźwięki;
- wiersze to takie małe chwile zaskoczenia i uśmiechu; dzięki nim dzieci budują swoją wrażliwość³.

Powyższa lista prezentuje tylko niektóre z zalet czytania poezji dzieciom. Dziecięca wyobraźnia nie zna przecież granic i do końca nie wiemy, jakie jeszcze pozytywne skutki przyniesie kontakt najmłodszych z wierszami.

Czytanie poezji rozbudza ponadto dziecięce emocje. W dzisiejszym świecie wielu kilkulatków ma kłopoty z rozpoznawaniem emocji, nazywaniem ich i radzeniem sobie z nimi. Czytanie przedszkolakom wierszy może pomóc w kształtowaniu ich wrażliwości oraz dojrzałości emocjonalnej. Słuchając wierszy, dzieci uczą się odnajdywać w różnych hipotetycznych sytuacjach oraz odczuwać radość, która płynie z kultury i literatury.

Stworzyłam moją innowację, ponieważ jestem wielką fanką wierszy Wisławy Szymborskiej i uważam, że rok poświęcony jej twórczości jest dobrą okazją aby rozbudzić w przedszkolakach zainteresowanie wierszami tej autorki. Wierzę również, że poezją można cieszyć się w każdym wieku. W tym roku, pracując z „zerówką” w Przedszkolu nr 2 w Redzie, uznałam, że stworzę cykl pięciu zajęć i zobaczę, czy poezja spodoba się dzieciom.

Przyjęłam sobie za cele główne:

1. zapoznanie przedszkolaków z twórczością Wisławy Szymborskiej;
2. tworzenie skojarzeń: czytanie wierszy – przyjemność;
3. tymulowanie rozwoju emocjonalnego dzieci;
4. przekazywanie wartości moralnych za pośrednictwem literatury;

5. kształtowanie nawyku czytania wierszy u najmłodszych.

Ewaluacja – przeprowadzona poprzez rozmowy z dziećmi oraz ankiety wysłane do rodziców po zakończeniu działań – pokazała, że cele udało się zrealizować. Wszystkie dzieci były bardzo zadowolone z przeprowadzonych zajęć, zapamiętały, kim jest Wisława Szymborska i opowiadają o podjętych aktywnościach z radością.

Na potrzeby pracy z przedszkolakami wybrałam pięć wierszy pochodzących z różnych tomów, o tematyce dającej pole do działań kreatywnych dostosowanych do wieku dzieci. Wybrane wiersze to: *Klucz*, *Nic dwa razy*, *Możliwości*, *Vermeer* oraz *Niektórzy lubią poezję*. Do każdego wiersza przypisałam szereg zajęć aktywizujących, związanych z jego tematyką, dzięki którym dzieci rozwijały kreatywność i lepiej zapamiętały przeczytany tekst.

Każde zajęcia rozpoczynałam od przeczytania wiersza i rozmowy z dziećmi o zapamiętanej przez nie treści. Dalszy ciąg poszczególnych zajęć był odmienny pod względem aktywności proponowanych przedszkolakom.

Na zajęciach o kluczach rozmawialiśmy o tym, czym jest klucz, jakie są jego rodzaje, co może otwierać i co może być kluczem otwierającym ludzi, a także rysowaliśmy klucze i to, co chcielibyśmy stworzyć oraz układaliśmy klucz z nas.

Fot. Archiwum szkolne

Podczas zajęć *Nic dwa razy* słuchaliśmy poezji śpiewanej, szukaliśmy innych wierszy w piosenkach, które znały dzieci (nieoceniona *Akademia pana Kleksa*), budowaliśmy wehikuł czasu i cofaliśmy się do przyjemnych chwil.

² <https://tiny.pl/c3vnf>

³ <https://tiny.pl/c3vn4>

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Zajęcia poświęcone *Możliwościom* opartam na wyborach dzieci, które z 2 propozycji wybierały, co wolą. Ponadto szukaliśmy cech wspólnych, tego co nas łączy i podkreślaliśmy, jak wiele jest takich rzeczy. Dzięki temu budowaliśmy poczucie przynależności oraz wspólnoty.

Skupialiśmy się na tym, co jest w nas podobne i szanowaliśmy, że możemy się od siebie różnić w naszych wyborach.

Część poświęconą *Vermeerowi* rozpoczęłam dzień przed zajęciami w klasie – wręczyłam dzieciom telefon

Fot. Archiwum szkolne

z prośbą, aby każdy wykonał zdjęcie, uchwycił wybraną chwilę. Z tych zdjęć powstały kolaże, tak bliskie samej Szymborskiej, wyświetlone na koniec zajęć na tablicy multimedialnej. Zadbałam, aby użyć zdjęcia wykonanego przez każdego przedszkolaka. Potem z radością dzieci pokazywały, które zdjęcie kto zrobił i porównywały je. Ponadto rozmawialiśmy o momentach zatrzymanych w czasie, a także o postępie, jaki nastąpił od malarstwa do fotografii. Oglądaliśmy także różne znane dzieła sztuki malarskiej i dzieci dopasowywały do nich tytuły (m.in. „Mona Lisa”, „Impresja, wschód słońca”, „Trwałość pamięci”, „Gwieździsta noc”).

Ostatnie zajęcia, pt. *Niektórzy lubią poezję*, nawiązywały do tytułu całego cyklu poetyckiego. Podczas tych zajęć układaliśmy nasz wiersz z wyrazów wydrukowanych na osobnych kartkach. Słowa, których mogliśmy użyć, stanowiły treść wiersza Wisławy Szymborskiej. Dzieci ćwiczyły globalne czytanie, zestawiały wyrazy ze sobą i szukały sformułowań, które dobrze dla nich brzmiały. Odkryły, że mogą tworzyć poezję same i potwierdziły z entuzjazmem, że przedszkolaki lubią poezję.

Stworzony przeze mnie projekt przyniósł mi dużo satysfakcji, zaktywizował dzieci i zainteresował je wierszami. Pokazał, że poezja przynosi radość w każdym wieku, a wiersze Szymborskiej nie powinny być traktowane tylko jako propozycja dla osób dojrzałych. Po zakończeniu cyklu dzieci dopytują, kiedy znowu będziemy szukać podobieństw albo oglądać obrazy i czytać wiersze – to jest chyba najlepszy dowód na to, że przedszkolaki lubią poezję.

Katarzyna Leszczyńska-Bieszke – nauczyciel mianowany edukacji przedszkolnej w Przedszkolu nr 2 w Redzie o 12-letnim doświadczeniu w pracy zawodowej; zapalona miłośniczka literatury i sztuki.

Witajcie w naszej bajce...

Beata Płotka

Styczeń tego roku to czas, w którym zapanowała prawdziwa kleksomania. A wszystko to za sprawą współczesnionej filmowej wersji bajki Jana Brzechwy w reżyserii Macieja Kawulskiego. Będąc wychowawcą IV klasy, z którą na lekcji języka polskiego właśnie skończyłam omawianie tej lektury, zdałam sobie sprawę z tego, że nieunikniony będzie wyjazd do kina na spotkanie z bohaterami najnowszego filmu. Zanim to nastąpiło, postanowiłam w dość nietypowy sposób podsumować pracę nad lekturą. Zaprosiłam moją klasę na... *Wieczór z panem Kleksem*. Była to dla nich dość zaskakująca propozycja. Nic dziwnego zatem, że w piątkowy wieczór chętniej niż zwykle przyszli do szkoły. Na 5 godzin czwartoklasiści przenieśli się do Akademii pana Kleksa.

Na początku spotkania uczniowie musieli rozwiązać krótkie zadanie związane z czytaniem ze zrozumieniem, które okazało się małym kleksowym żartem. Potem wybrane przeze mnie tematycznie fragmenty *Akademii pana Kleksa* z 1983 r. w reżyserii Krzysztofa Gradowskiego (film opracowałam za pomocą aplikacji EdPuzzle) przeplatane były aktywnościami nawiązującymi do lekcji w Akademii, znanych z lektury. Tu pojawiły się: alfabetyczna układanka imion chłopców – uczniów profesora (ze wskazaniem imion-pułapek), kleksografia, nauka leczenia chorych sprzętów (wykorzystałam stary kątownik nastawny, tzw. śmigę, aby uczniowie wymyślili, do czego to narzędzie służy), geografia (uzupełnianie wyrazowych luk geograficznych w powiedzonkach, przysłowia i nazwach potraw) oraz lekcja przedzenia liter (wyklejanie włóczką własnego imienia na kartce papieru – klej płałał psikusy i okazało się to być dość trudnym zadaniem). Wszystkiemu towarzyszyły piosenki z filmu.

Po kleksowych lekcjach uczniowie, wykorzystując długopisy 3 D, wykonali dla szpaka Mateusza zaginiony guzik z czapki bogdychanów. Dużo śmiechu było też przy tworzeniu plastelinowego pana Kleksa, który, podobnie jak ten filmowy, miał zasnąć w kubeczku. Na koniec bajkowe

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

kalambury: rozpoznawanie gości Akademii. Tu nagrodą dla zwycięzców były guziki szpaka Mateusza wydrukowane na drukarce 3D.

Każde dobrze rozwiązane zadanie obowiązkowo nagradzane było kolorowym piegiem. Uśmiechnięte piegowate twarze czwartoklasistów świadczyły o tym, że wieczór z panem Kleksem był udanym pomysłem. Ciekawe, czy równie dobrze będą bawili się na seansie kinowym?

Tego dowiem się już niedługo. A po filmie – obowiązkowo lekcje tematyczne. Tym razem wykorzystam materiały dydaktyczne przygotowane przez Nowe Horyzonty Edukacji Filmowej.

Mam nadzieję, że postać pana Kleksa i jego Akademia na długo zostaną w sercach moich uczniów. ■

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Beata Płotka – absolwentka Uniwersytetu Gdańskiego na Wydziale Filologiczno-Historycznym; od 2001 r. związana ze Szkołą Podstawową nr 2 im. Jana Heweliusza w Żukowie; dyplomowana nauczycielka języka polskiego; wychowawca kl. IV; stale poszukuje nowych rozwiązań do wykorzystania w pracy z uczniami.

#EDD To szata zdobi człowieka, a muzyka porywa do tańca – od pokoleń. Europejskie Dni Dziedzictwa Żywe dziedzictwo – tradycje od pokoleń w Szkole Podstawowej w Kowalach

Anna Flis, Marzena Krasowska

Gdybym nie miał farb, malowałbym błotem.

E. Delacroix

Kultura i sztuka ludowa, które wpisują się w polską tradycję, są ważnym elementem tożsamości naszego narodu. Szerząc tradycję wśród uczniów, zdecydowałyśmy się stworzyć sztukę interdyscyplinarną. Uczniowie naszej szkoły mogą doświadczyć naturalnych metod pracy naszych przodków, np. przez opowieść Marii Konopnickiej pt. *Jak to ze Inem było*, a także usłyszeć przyśpiewki towarzyszące codziennej pracy, często wybierane spośród poezji, np. wiersz Juliana Tuwima pt. *Taniec*.

Warsztaty muzealne, które przygotowaliśmy, polegały na wprowadzeniu w świat rodzimych roślin, z których wywodzi się rzemiosło **przędzy**, **tkactwa** czy **barwienia tkanin**. Pokazałyśmy uczniom zwierzęta, z których otrzymujemy wełnę, a także sposoby wykorzystywania zasobów danego regionu do barwienia materiałów

oraz wykonywania wzorów. Na lekcjach outdoorowych przy wystawie uczniowie poznali rekwizyty wykorzystywane do pracy oraz doświadczyli metod zdobienia tkanin, prania na tarze, maglowania i gry na instrumentach. Uczniowie poznali krótkie przyśpiewki umilające pracę oraz tradycyjne tańce narodowe. Zapoznali się z instrumentami regionalnymi, które dla naszych przodków często niosły przesłanie magiczne czy też obrzędowe – były wykorzystywane w komunikacji ze zwierzętami, tworzeniu hałasu w sytuacjach zagrożenia oraz podczas hucznych zabaw i pląsów.

Przewodniczką po naszym wydarzeniu była Zofia Stryjeńska, która w sposób radosny i dynamiczny utrwaliła na obrazach sceny z życia wsi. Od ciężkiej pracy po rzemiosło, obrzędy i dobrą zabawę – czyli potańcówki

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

i tańce narodowe oraz instrumenty ludowe, które są wpisane na krajową listę dziedzictwa niematerialnego. A tańce i uroczystości odbywały się w strojach odświętnych, które były ozdabiane na różne sposoby – jedną z metod był druk stemplowy i młotkowy jako najszybsza technika zdobienia tkanin. Tak powstawały *malowanki* czy *wybijanki*. Drukowanie to forma powierzchniowego zdobienia tkanin przez pokrycie farbą stempla i odbicie go na tkaninie. W ludowym drukarstwie tkanin królowały motywy z natury: liście, owoce, kwiaty zioła, a farby drukarskie były naturalne, pozyskiwane z roślin i minerałów (zob. *Polskie druki ludowe. Skarby z kolekcji Centralnego Muzeum Włókiennictwa Łodzi*, Stowarzyszenie WICI, 2020). Był też odwrócony proces: glinę наносzono na stemple, odbijano wzór i farbowano tkaninę w kadzi z indygo; w miejscu gliny pozostawał naturalny kolor tkaniny.

Stroje ludowe były związane z produkcją rolną, hodowlaną, a także techniką obróbki surowca. Stanowiły część składową urody krajobrazu i ważny element kultury narodowej. Jeszcze sto lat temu pokrywał cały obszar Polski jak wielobarwna łąka. (zob. W. Modrzejewska, *Materiały o kulturze i sztuce ludowej Polski*, Muzeum Etnograficzne w Toruniu, Toruń 2022). Ale żeby powstał strój, potrzebna była ciężka i długotrwała praca... Wytwarzanie tkanin to wysiew lnu w maju i zbiór w sierpniu. Len, wyrwany z korzeniami, był następnie odzierany z nasion za pomocą grzebieni lub obtłukiwany kijanką. Jesienią (w październiku) roszone go i moczone, a następnie międlono i czyszczono – *Baba październik cierlicą bierze*. Kolejne etapy obróbki to czesanie włókna, przędzenie na kołowrotku lub wrzecie, przewijanie nici na motowidle, pranie i bielienie na słońcu oraz nawijanie na wijałto, aby uzyskać kłębek nici. Dopiero wtedy następowało tkanie.

W przypadku sukna najczęściej zachowywano jego naturalną barwę: białą, szarą lub brudną. Inne tkaniny często farbowano samodzielnie, stosując naturalne roślinne barwniki pozyskane m. in. z jagód, owoców czarnego bzu, rumianku, kory dębu, jabłoni czy olchy, a także marzanny barwiarskiej. W zależności od użytych barwników można było uzyskać różne kolory: zielony, fioletowy, czerwony, żółty albo brązowy (zob. *Od wełny i lnu do tkaniny ze snu*, Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej, Wasilków 2021). Przyroda inspirowała do przyjęcia kolorystyki – np. w stroju Kujaw mamy kolory maków i chabrów. Ubiór pełnił funkcję swoistego kodu informacyjnego, na którego podstawie rozpoznawano, kim jest dana osoba. Za jego pomocą manifestowano przynależność regionalną, wiek, płeć, pozycję społeczną, zawód, a nawet wyznanie. Odświętne ubrania były wyciągane ze skrzyń na specjalne okazje. Strój odzwierciedlał podział czasu na codzienny i świąteczny, był przedmiotem szacunku i powodem do dumy (zob. *Folklor Polski sztuka ludowa, tradycje, obrzędy, praca zbiorowa*, Warszawa 2020). Strój ludowy to nie tylko produkt, wytwór ludzkiej ręki, lecz także kod języka, symbolizm i znaczenie magiczne. W wielu regionach, w tym na Kaszubach, zagospodarowywano każdy skrawek tkaniny – z pasków szmat i starych, niepotrzebnych materiałów tkano niewielkie dywaniki, którymi zdobiono klepiska oraz podłogi wiejskich wnętrz.

Tkaniny wytwarzano z lnu, konopi, pokrzywy i owczej wełny. Dziewczynki od najmłodszych lat zdobywały wiedzę o obróbce lnu i wytwarzaniu tkanin, te zdolności były wysoko cenione u przyszłej żony, a płótno lniane było podstawą posagu. Na wzrost lnu, długość owczej wełny czy łatwość przędzenia próbowano wpłynąć za pomocą odpowiednich zabiegów magicznych. Podczas wigilii Bożego Narodzenia spod obrusu wyciągano żdźbło siana. Jego długość wróżyła urodzaj lnu i długość włókna.

W okresie zapustów, podczas zabawy przy ciągnięciu kłody, kobiety skakały przez nią *na wysoki len*. Pasmem lnu owijano świecę na Matki Boskiej Gromnicznej – było ono poświęcone, a później wykorzystywane do obwiązania pępowiny noworodka. Len stosowano podczas wróżb andrzejkowych: palono kłębuszki lnu, a panna, której kłębek uniół się najwyżej w powietrze, miała szansę na szybkie zamążpójście – *Andrzeju, Andrzeju, ja dla ciebie len sieję; o kim myślę, to niech mi się przyśni* (zob. *Obróbka włókna w tradycji ludowej północno-wschodniej Polski*, Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej, Wasilków 2021).

Koszula najbliższa jest ciątu. Jeszcze do połowy XX w. żaden mężczyzna nie pokazał się w towarzystwie bez koszuli i marynarki. Przez wieki koszula była czymś na kształt drugiej skóry człowieka. Znajduje się najbliżej ciała i związana została z duszą właściciela. Pierwsza koszula noworodka, koszula narzeczonej, koszula śmiertelna pełniły ważną funkcję w obrzędowości. Już w Starym Testamencie koszula z białego lnu symbolizuje czystość w chwili, gdy dziecko zostaje poświęcone Bogu lub gdy kapłan występuje w szatach liturgicznych. Podarowanie koszuli było wyrazem stworzenia związku między dawcą a obdarowanym. Obyczaj kazał narzeczonej ofiarować ukochanemu koszulę, własnoręcznie uprzedzoną, utkaną i uszytą. Koszulę, w którą ubierano ciało zmarłego, zwykło się uważać za powłokę jego duszy. Grzesznicy zaś na znak skruchy stawali w samej koszuli u drzwi kościoła (zob. Wikipedia). Do koszuli przywiązywano szczególne znaczenie i wykorzystywano w rozmaitych obrzędach, także magicznych. U górali spanie z damską lub męską koszulą pod poduszką pomagało wyśnić przyszłego małżonka, a po narodzinach dziecko zawijano w koszulę, aby – gdy dorośnie – miało powodzenie u płci przeciwnej. Nieodzownym elementem ludowego stroju była **zapaska**, zwana również **fartuszkiem**. Dawniej przypisywano jej magiczną moc. Wierzą, że kobieta, która wyjdzie z domu bez zapaski, może zostać opętana przez mamuny (zob. *Folklor Polski. Sztuka ludowa, tradycje, obrzędy*, praca zbiorowa, Warszawa 2020).

Oprócz tkania materiałów, wykonywano również drobniejsze formy tkackie, takie jak pasy – np. popularne na Podlasiu **krajki**. Tkano na bardku, na tabliczkach lub na nodze. Krajki wpisywały się w ludową obrzędowość weselną. Panna młoda obdarowywała krajkami gości weselnych i pana młodego, krajka była także symbolem połączenia małżonków. Tkany pasem obwiązywano pierwsze snopki żyta. Przewiązanie nim niemowląt miało chronić dziecko przed krzywizną i miało znaczenie magiczno-ochronne. Krajką wiązano kłosa zbóż na Matki Boskiej Zielnej. Krajka była częścią święconki; jako obiekt poświęcony nie mogła być wyrzucona, należało ją spalić

(zob. *Krajki, tkane pasy z terenu Sokulszczyzny*, Polskie Stowarzyszenie Agroturystyczne i Muzeum Ziemi Sokólskiej, Sokółka 2017).

Muzykanty boże dzieci, niech im jasna gwiazdka świeci. Graj muzyko, będziesz w niebie! A skrzypceki koło ciebie. **Instrumenty** miały znaczenie magiczne, obrzędowe, weselne oraz pasterskie. Wierząco np., że ligawka odstrasza od stad bydła i owiec wilki (zob. W. Modrzejewska, *Materiały o kulturze i sztuce ludowej Polski*, Muzeum Etnograficzne w Toruniu, Toruń 2022). Terkotka, kołatka i klekotka, należące do grupy narzędzi dźwiękowych, pełniły funkcje wyłącznie pozamuzyczne oraz magiczne. Muzyka ludowa towarzyszyła mieszkańcom wsi od urodzenia aż do śmierci. Obecna była w wielu różnych momentach ich życia, tych smutnych i wesołych, poważnych i mniej znaczących, na polu i w domu, przy pracy i zabawie (zob. K. Butryn, *Rośnij muzyczko, rośnij...*, *Polskie instrumenty ludowe*, Lublin 2017).

Instrumenty pełniły w kulturze ludowej różne funkcje muzyczne, takie jak: wtórowanie tańcom czy akompaniowanie śpiewom, ale i pozamuzyczne, np. sygnalizacyjne, łowieckie lub magiczne – chroniące przed złem (apotropaiczne). Przekaz niepisanego anonimowego repertuaru muzycznego i stylu zachodził w bezpośredniej relacji mistrz – uczeń, natomiast repertuar pisany był tworzony przez kompozytorów i zapisywany pismem nutowym. Od XIX w. niepisana tradycja ograniczyła się do stanu chłopskiego i środowiska wiejskiego, choć w średniowieczu czy w czasach nowożytnych obejmowała wszystkie klasy.

Instrumenty ludowe w obrębie obu tych nurtów tradycji były wspólne oraz częściowo dla każdej z nich różnicowane. Historię, wygląd, funkcje i tradycje związane kilkoma najciekawszymi instrumentami postaramy się w skrócie przybliżyć.

Dudy w Polsce zachowały się współcześnie w Wielkopolsce, w regionach górskich: Beskidzie Śląskim, w Beskidzie Żywieckim i na Podhalu. Największe rozmiary mają dudy ziemi wielkopolskiej i lubuskiej, nazywane kozłami – są ich dwa rodzaje: czarne (ślubne) i białe (weselne). W czasach staropolskich na dudach często grano solowo, natomiast od XIX w. dudziarz występował wspólnie ze skrzypkiem. O ile zasięg regionalny dud zmniejszył się w Polsce, o tyle w tym samym czasie rozpowszechniły się instrumenty strunowe.

Ludowe instrumenty strunowe początkowo miały korpus żłobiony w jednym kawałku, później wykształcił się typ ludowy wzorowany na modelu skrzypiec używanych w muzyce klasycznej – klejony z części. Instrumenty ludowe z rodziny skrzypcowych to m.in. mazanki – jest to instrument obrzędowy, o średniowiecznych korzeniach. W zachodniej Wielkopolsce grano na nich w rytualnej części wesela, przed obiadem, razem z kozłem czarnym.

Instrumenty strunowe niemal całkowicie wypełniały ludową praktykę muzyczną, bowiem lubiano brzmienia melodyjne, ciągłe. Do wyjątku należą **cymbały**, na których grali muzykanci żydowscy i cygańscy. Instrument ten cechuje długie wybrzmiewanie dźwięków, wydobywanych drewnianymi pałeczkami, uderzającymi w struny rozpięte na trapezoidalnym korpusie w pasmach. Cymbały mniejszych rozmiarów przywieźli ze sobą przesiedleńcy z Wileńszczyzny (zob. „Kultura wsi”, czerwiec 2023).

Kapele ludowe wspierały bębny, początkowo małe, które później wzbogacono o dodatkowe elementy tworząc wręcz zestawy perkusyjne. Jednym z przykładów takiego połączenia są **diabelskie skrzypce**. Grano na nich, potrząsując je, stukając nimi w podłogę oraz uderzając drewnianym prętem (smyczkiem) w korpus i struny. Ich podstawową funkcją była ochrona przed niekorzystnym działaniem sił demonicznych. W Polsce znane pod tą nazwą instrumenty występują przede wszystkim na Kaszubach i Kurpiach (zob. *Diabelskie skrzypce w przestrzeni kulturowej Polski*). Innym tego rodzaju instrumentem był **burczybas**, zrobiony z dużej puszkii lub beczółki, z przymocowaną skórzaną membraną u góry, mającą przewleconą przez otwór w środku wiązkę końskiego włosia. Pocieranie włosia wilgotną dłonią wywoływało niskie, głucho brzmiące. Obydwu tych narzędzi dźwiękowych, jak również klekotek, kołatek czy terkotek, używali kołodźnicy. Służyły one do obrzędowej wrzawy, przepędzającej złe moce, natomiast współcześnie są regionalnym akcentem kaszubskich kapel (zob. „Kultura wsi”, czerwiec 2023).

Narzędzia dźwiękowe o funkcji sygnalizacyjnej czy magicznej to m.in. **dzwony kościelne**, których dźwięk ogłaszał nabożeństwa, ale też przepędzał demony,

zwłaszcza te przynoszące burze i gradobicie, które niszczyły plony. Atrybutem kaszubskich pasterzy było swego rodzaju berło, zwane **partaczką** (lub ryńczykiem) w formie kija, zwykle rozgałęzionego, z brzękadłami. Podobne z dzwoneczkami i kolorowymi pomponami lub piórami, było berło marszałka weselnego, zwane na Lubelszczyźnie marszelnikiem. Bogactwo instrumentarium ludowego jest niezwykle ciekawe, a związane z nimi wierzenia wśród osób starszych nadal są zakorzenione. Warto o nich pamiętać, chociażby po to, by lepiej zrozumieć historię naszego narodu oraz towarzyszące mu obrzędy i zwyczaje występujące do tej pory w niektórych rejonach Polski.

Osobną grupą **tańców** ludowych stanowią tańce-zabawy, często nawiązujące do różnych zawodów, stąd ich nazwy: flisak, miotlarz, kowal (zob. www.naludowo.pl). Taniec to naturalny wyraz wypowiedzenia uczuć człowieka, tworzony spontanicznie. Folklor taneczny oznacza dawne tradycyjne tańce wsi związane z życiem społeczności. Część tańców występuje w całej Polsce, różnią się wariantami, manierą wykonawczą lub nazwami lokalnymi: *co wieś, to inna pieśń*. Tańcowi towarzyszyła muzyka instrumentalna i wokalna, a tańce były społecznoobrzędowe i magiczne (zob. *Raz na ludowo. Od folkloru tanecznego do folklu*, red. A. Domańska, Nadbałtyckie Centrum Kultury, Gdańsk 2020).

Większość rekwizytów prezentowanych na wystawie oraz wykorzystywanych podczas zajęć dla uczniów w naszej szkole wykonała Anna Flis (lalki w strojach ludowych, instrumenty, stemple, sprzęt do obróbki lnu). Marzena Krasowska uszyła fartuszki i spódnice. ■

Fot. Archiwum szkolne

Anna Flis – nauczyciel plastyki w Szkole Podstawowej w Kowalach, aktorka i rzeźbiarka; jej pasją jest rzeźba w drewnie, zdjęcia prac można zobaczyć w kwartalniku „Neony – Tożsamość”; wciąż poszukuje nowych metod pracy, które byłyby dla uczniów terapią przez sztukę.

Marzena Krasowska – nauczyciel muzyki w Szkole Podstawowej w Kowalach, organistka i muzykoterapeuta; pasjonuje ją muzyka dawna i regionalna oraz chorał gregoriański; w swojej pracy stara się ciągle poszukiwać nowych rozwiązań, a także wspierać uczniów i rozwijać ich potencjał.

Teselacje

dr Beata Kuna,
nauczyciel-konsultant PCEN ds. matematyki

Szkoła, w której pracowałam, piątki rezerwowała na realizację projektów. Nauczyciele lub uczniowie zgłaszali temat. Młodzież wpisywała się na listę tej propozycji, która ich zaciekała. Mój projekt zatytułowany był: *Matematyka, podłoga i malarstwo*; na jego listę wpisało się troje uczniów klasy I liceum. Nasze przedsięwzięcie nawiązywało do wypełnienia płaszczyzny płytkami (tak, aby nie zachodziły na siebie i nie powstała żadna luka), które powstają z wielokątów, np.: prostokąta, kwadratu, trójkąta – tutaj było odniesienie do podłogi. Matematyka kryła się m.in. w konkretnych przekształceniach tych wielokątów, zaś malarstwo – w odniesieniu do twórczości holenderskiego grafika Mauritsa Cornelisa Eschera.

Było to dość trudne wyzwanie, gdyż w ciągu trzech tygodni zobowiązaliśmy się do przedstawienia prac oraz nagrania filmu dokumentującego proces twórczy. Bardzo mało czasu. Przyznać muszę, że spotkaliśmy się nie tylko w wyznaczonym piątkowym czasie, ale dodatkowo w innych godzinach. Uczniowie byli bardzo zainteresowani projektem. Okazało się, że grafiki Eschera nie są im obce. Znali głównie te dotyczące przestrzeni i złudzeń optycznych. Młodzież pracowała rewelacyjnie. Była zainteresowana zarówno grafiką komputerową, jak i malarstwem tradycyjnym. Powstały dwie prace

malarskie i dwie prace stworzone w programie graficznym, które wydrukowaliśmy na dużym formacie (A2). Prace te zostały powieszone w przestrzeni szkolnej. Na pierwszym spotkaniu odpowiadaliśmy na pytanie, jakimi przystającymi wielokątami foremnymi (jednego rodzaju) możemy wypełnić powierzchnię płaską, czyli ile istnieje parkietaży platońskich. Przydały się kartki papieru i nożyczki. To było doświadczenie, a potem przyszła kolej na ścisłe argumenty w postaci podzielności kąta 360 stopni przez liczby naturalne i miary kąta wewnętrznego wielokąta foremnego.

Teselacje – tak został zatytułowany film, który powstał na bazie pracy nad projektem. W naszych pracach ograniczyliśmy się do teselacji prostokąta. Najprostszym przekształceniem jest tutaj wycięcie z prawej strony prostokąta danej figury i przesunięcie jej (równoległe do górnego i dolnego boku) na stronę lewą (rys. 1.).

Rysunek 1.

Maurits Cornelis Escher jest grafikiem znanym na całym świecie. Jedną z najbardziej rozpoznawalnych prac tego twórcy jest autoportret: odbicie postaci grafika w kuli trzymanej przez dłoń artysty¹. Fakt dotyczący biografii Eschera, który zwrócił uwagę uczniów, miał związek ze szkołą. Escher nie był zainteresowany nauką². Powtarzał klasę i nie zdał egzaminu końcowego. Po wielu perypetiach, związanych również ze zdrowiem, w 1919 r. rozpoczął naukę w holenderskim mieście Haarlem w Szkole Architektury, Sztuk Dekoracyjnych i Rzemiosła Artystycznego. Dzięki

właściwemu pokierowaniu przez nauczyciela Jessuruna de Mesquita, który dostrzegł talent Eschera, przeniósł się na kierunek grafiki. Fascynacja podziałem płaszczyzny, złudzeniami optycznymi i przestrzenią prowadziła grafika przez pytania dotyczące matematyki pomimo braku wykształcenia matematycznego. W 1954 r. w Amsterdamie odbył się Międzynarodowy Kongres Matematyków. Z jego inicjatywy, honorując związek twórczości Eschera z matematyką, odbyła się wystawa prac tego artysty w Stedelijk Museum³. Kongres i wystawa stały się miejscem spotkania

Eschera z matematykami: Haroldem Scottem MacDonaldem Coxeterem i Rogerem Penrosem. Prace Eschera poruszały bardzo zaawansowane matematyczne problemy: struktury algebraiczne, pojęcie izometrii, zagadnienie nieskończoności granicy czy geometrii krzywoliniowej. Matematycy zachwycają się obrazami Eschera. Na okładce polskiego wydania książki *Podstawy matematyki* Iana Stewarta (znanego popularyzatora matematyki) i Davida Talla widnieje fragment grafiki Eschera zatytułowanej *Dzień i noc*.

1 https://en.wikipedia.org/wiki/Hand_with_Reflecting_Sphere

2 <https://escherinhetpaleis.nl/over-escher/het-leven-van-escher>

3 <https://www.escherinhetpaleis.nl/escher-today/international-congress-mathematicians-1954/?lang=en>

Teselacje. Jak podaje słownik tacińsko-polski PWN, *tessellātus* oznacza przymiotnik rodzaju męskiego – *mozaikowy*. W Internecie można znaleźć wiele filmów i artykułów dotyczących teselacji, czyli parkietaży. Płaszczyznę możemy pokryć bez luk i bez pokrywania się przystającymi płytkami z wykorzystaniem wielokątów foremnych tylko na trzy sposoby: używając trójką-

tów równobocznych, kwadratów albo sześciokątów foremnych. Istnieją parkietaże wykorzystujące więcej niż jeden rodzaj wielokąta foremnego – są to tzw. parkietaże archimedesowe. Teselacje, które otrzymujemy z różnych wielokątów, niekoniecznie foremnych, możemy oglądać w sztuce islamu.

W dzisiejszych czasach słowo *tessellation* odnosi się często

do tworzenia obrazów w grafice 3D (np. w grach komputerowych), czyli podziału obrazu bryły na wielokąty w celu otrzymania obrazu wypukłości czy wklęsłości bryły (np. przejście od obrazu sześciianu do obrazu kuli). To zastosowanie matematyki w informatyce stwarza możliwość zainteresowania młodzieży królową nauk.

Możemy dokonać dwóch takich przesunięć dla jednej płytki wzorcowej, np. z prawej do lewej i z góry do dołu (rys. 2.).

Rysunek 2.

I właśnie tego rodzaju prace stworzyli uczniowie. Każdy element otrzymał jeszcze oprawę graficzną (oczy, wąsy, kolor). W ten sposób powstały rysunki: twarze ludzkich, królików i rybek. Każdy z nich bardzo ciekawy w wyrazie i oryginalny. Przykładem podobnego wykorzystania płytek niech będą kotki mojego autorstwa:

Rysunek 3.

Przekształcenie płytki z wykorzystaniem obrotu o 180 stopni było bardziej zaawansowanym wyzwaniem. Również parkietaże dotyczące trójkąta równobocznego oraz sześciokąta foremnego wymagają pewnego rodzaju doświadczenia – tego typu prace mogłyby powstać np. w drugiej części projektu.

Rysunek 4.

Praca nad projektem nie tylko pozwoliła nam poznać elementy matematyki czy malarstwa, ale również stworzyła warunki na poznanie się i zbudowanie relacji między nami. W czasie pracy mogłam przysłuchiwać się rozmowom uczniów, poznawać ich zainteresowania oraz poglądy. A także wymieniać się z nimi opiniami. Mnie, nauczyciela matematyki, uczniowie poznali od strony prywatnej, m.in. w zakresie mojego zamiłowania dla malarstwa. To był bardzo owocny i mile spędzony czas.

Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju, czyli jak uczyć ekologii w szkole podstawowej

Artykuł autorstwa Piotra Skubały, dostępny nieodpłatnie pod adresem <https://tiny.pl/c3ns6>, podejmuje temat znaczenia edukacji ekologicznej we współczesnym świecie, a także zawiera zestaw praktyczne wskazówek dla nauczycieli – w formule dekalogu trenera edukacji ekologicznej.

M.B.-U.

Działania w zakresie kształcenia zawodowego – studium przypadku na przykładzie technikum logistycznego

Agnieszka Buś-Bidas

Wprowadzenie

Zainicjowana w 2016 r. reforma systemu kształcenia i szkolenia w Polsce miała na celu dostosowanie struktury szkolnictwa oraz programów nauczania do zapotrzebowania na wiedzę i umiejętności na nowoczesnym rynku pracy. Z uwagi na fakt, iż kształcenie zawodowe jest tym obszarem edukacji, który obok szkolnictwa wyższego, ma największy wpływ na przygotowanie nowoczesnych kadr dla polskiej gospodarki, poświęca mu się dużo uwagi w szeregu dokumentów strategicznych, m.in. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 czy Krajowym Planie Odbudowy i Zwiększania Odporności. Zakłada się, że rozwój kapitału ludzkiego odbywa się przez wydobywanie potencjału ludzi w taki sposób, aby potrafili dostosowywać się do zmian zachodzących w gospodarce oraz szybko reagowali na pojawiające się kryzysy. Jest to moż-

liwe dzięki kształceniu zrównoważonego zestawu umiejętności uniwersalnych (np. językowe, przedsiębiorczości, komunikacyjne), zawodowych, cyfrowych oraz innych umiejętności życiowych [1].

W niniejszym artykule prezentuję przykładowe rozwiązania służące ciągłej poprawie jakości i efektywności edukacji zawodowej oraz wzmocnieniu jej powiązań z biznesem i innowacjami, zrealizowane w Technikum Logistycznym Zespołu Szkół nr 1 im. Stanisława Staszica w Bochni w latach 2020-2023.

Działania rozwojowe i modernizacyjne obejmowały 3 główne obszary [2]:

a) **praktyka**, czyli kształcenie praktyczne, opierające się – poza praktykami zawodowymi – przede wszystkim na zdobywaniu wiedzy i umiejętności od specjalistów i ekspertów z sektora TSL, w ramach organizowanych wycieczek zawodoznawczych i wizyt studyjnych

Tabela 1. Wycieczki zawodoznawcze i wizyty studyjne

Lp.	Zadanie	Sposób realizacji zadania	Termin realizacji zadania
1.	Organizacja wyjazdu na targi wynalazków i innowacji INTARG	<ul style="list-style-type: none"> • udział w prezentacji <i>Model oddziaływania autostrady na grunty rolne</i>, Uniwersytet Rolniczy w Krakowie • udział w prezentacji <i>Istotne aspekty wdrożeniowe pojazdów autonomicznych w halach magazynowo-produkcyjnych</i>, Inovatica, • zwiedzanie stoisk wystawowych według mapy targów • spotkanie z młodymi innowatorami – zwycięzcami konkursu <i>Młody Wynalazca 2022</i> • karta pracy: <i>scharakteryzuj 5 produktów/usług innowacyjnych, które prezentowano na targach</i> 	rok szkolny 2021/2022, 12.05.2022 Katowice
2.	Organizacja wycieczki do przedsiębiorstwa Godawski&Godawski Omega Pilzno	<ul style="list-style-type: none"> • część magazynowa obejmowała spotkanie z pracownikiem BHP, który zapoznał uczniów z zasadami bezpieczeństwa pracy w magazynie, spotkanie z kierownikiem magazynu, który oprowadził młodzież po magazynie wysokiego składowania, zaprezentował rodzaje realizowanych czynności magazynowych, jego wyposażenie stacjonarne, urządzenia transportu bliskiego, zademonstrowano obsługę elektrycznego wózka widłowego wysokiego składowania • spotkanie z kierownikiem składu celnego obejmowało przedstawienie procedur celnych, dokumentów celnych a także form zabezpieczenia ładunków • część transportowa obejmowała spotkanie z menagerem transportu, który zaprezentował przedsiębiorstwo, ze szczególnym uwzględnieniem charakterystyki rodzaju świadczonych usług transportowych, spotkanie z kierownikiem działu technicznego odbyło się na placu parkingowym z 4 podstawionymi środkami transportu dalekiego, dokonano omówienia parametrów technicznych pojazdów i ich oznaczeń 	rok szkolny 2021/2022, 29.10.2021 Pilzno, Mokrzec

Lp.	Zadanie	Sposób realizacji zadania	Termin realizacji zadania
3.	Organizacja wizyty studyjnej w przedsiębiorstwie Grupa Krawczyk	<ul style="list-style-type: none"> spotkanie z pracownikiem działu promocji obejmowało charakterystykę profilu działalności przedsiębiorstwa, przedstawienie firmy jako atrakcyjnego miejsca pracy, skierowanie propozycji podejmowania przez uczniów pracy tymczasowej spotkanie z pracownikiem magazynu, który zaprezentował wyposażenie magazynu i wykorzystywane środki transportu bliskiego 	rok szkolny 2021/2022, 21.09.2021 Bochnia
4.	Organizacja wycieczki do Muzeum Drogownictwa w Szczucinie	<ul style="list-style-type: none"> obejrzenie filmu edukacyjnego na temat historii infrastruktury drogowej w Polsce oraz zasad bezpiecznego poruszania się po drogach zwiedzanie ekspozycji w budynku muzeum z przewodnikiem obejmowało prezentację technik budowy dróg i mostów w Polsce, przede wszystkim dawnych, ale i współczesnych, na zewnątrz w skansenie młodzież zobaczyła maszyny i urządzenia stosowane w drogownictwie od końca XIX w. oraz różne rodzaje nawierzchni drogowych 	rok szkolny 2021/2022, 18.03.2022 Szczucina
5.	Organizacja wycieczki do Centrum Edukacji Lotniczej Kraków AirPort	<ul style="list-style-type: none"> edukacja z zakresu transportu lotniczego w ramach warsztatów nt. planowanie lotu i wyważanie samolotu oraz turystyka w lotnictwie i tanie latanie zwiedzanie lotniska z instruktorem w celu poznania kluczowych elementów infrastruktury terminalowej oraz lotniczej nomenklatury w języku angielskim 	rok szkolny W2022/2023, 19.10.2022, 24.01.2023 Kraków

Źródło: opracowanie własne [3].

Ponadto nawiązanie współpracy z menagerem ds. transportu w zakresie krajowego i międzynarodowego transportu pozwoliło na uruchomienie w trybie ciągłym konsultacji merytorycznych, które dostarczają praktycznej wiedzy uczniom Technikum Logistycznego. Podobny zakres kooperacji występuje z Inspekcją Transportu Drogowego oddział w Tarnowie, Małopolskim Ośrodkiem Ruchu Drogowego w Krakowie oraz Małopolskim Centrum Szkoleniowym ADR *Krakus*. W analizowanym okresie zorganizowano także z udziałem pracowników ww. instytucji prelekcje:

- *Czas pracy kierowców – uwarunkowania prawne, aspekty praktyczne;*
- *Rodzaje i warunki techniczne środków transportu. Zabezpieczenie i transport ładunków;*
- *Transport ładunków niebezpiecznych.*

Osiągnięto następujące efekty dla uczniów w związku z realizacją zaprezentowanych działań:

- rozwijanie zainteresowań uczniów;
- rozwijanie myślenia logicznego, bardziej twórczego;
- poszerzanie u uczniów wiedzy zawodowej;
- budowanie wewnętrznej motywacji do nauki, w tym u uczniów z dysfunkcjami;
- nadrobienie zaległości w wiedzy i umiejętnościach uczniów;
- kształtowanie świadomości, że młodzież szkół ponadpodstawowych też może być innowacyjna;

- poszerzenie wiedzy z zakresu procesu innowacyjnego w przedsiębiorstwie;
- zdobywanie wiedzy i umiejętności w ciekawy sposób.

b) **kariera**, czyli wsparcie rozwoju zawodowego uczniów w ramach, m.in. wdrożonych innowacji pedagogicznych

W okresie 1.09.2020 – 31.12.2021 zrealizowałam w oddziale 3RT/4RT Technikum Logistycznego innowacyjną programowo-metodyczną *Przedsiębiorczy logistyk*. Uzasadnieniem dla jej wdrożenia była potrzeba ciągłego rozwijania w uczniach kompetencji kluczowych, tj. inicjatywności i przedsiębiorczości. Kształtowanie czy wzmacnianie postaw przedsiębiorczych wśród uczniów to także jeden z podstawowych celów szkoły (§5 ust.2 pkt.7 statutu szkoły). Cecha praktyczności to element, który decyduje o nowatorstwie przedstawionego projektu edukacyjnego. Jak twierdzi Peter F. Drucker, *przedsiębiorczości można się nauczyć – skutecznie tylko poprzez praktykę*. Na wymiar praktyczny składał się prezentowany modułowo materiał dydaktyczny rozszerzony o treści przedsiębiorczości i innowacyjności w sektorze TSL ponad podstawę programową przedmiotu ogólnokształcącego podstawy przedsiębiorczości i sposób jego przedstawiania (np. autorskie karty pracy, tematyczne filmy edukacyjne, projekt – plan biznesowy dla rozpoczynających działalność gospodarczą, analiza SWOT), ale także spotkania z ekspertami.

Tabela 2. Modułowy plan nauczania

Nazwa modułu	Treści nauczania	Metody nauczania / narzędzia technologii informacyjno-komunikacyjnej
Moduł 1. Koncepcja aktywnej, kreatywnej i przedsiębiorczej młodzieży	1.1 Diagnoza i analiza potencjału uczniów w 6 obszarach: <ul style="list-style-type: none"> • poczucie własnej wartości, • wewnętrzsterowność, • rozpoznawanie szans, • porażka, • system wartości, • innowacyjność. 1.2 Model osoby przedsiębiorczej 1.3 Postawy uczniów w szkole i poza szkołą 1.4 Rekomendacje na przedsiębiorczą przyszłość	<ul style="list-style-type: none"> • dyskusja ukierunkowana • prezentacje multimedialne • filmy edukacyjne • platforma Google Classroom
Moduł 2. Regulacje prawne w usługach sektora TSL	2.1 Prawo przewozowe 2.2 Ogólne Polskie Warunki Spedycyjne (OPWS 2010) 2.3 Konwencja o umowie międzynarodowego przewozu drogowego towarów (CMR) 2.4 Incoterms 2020 2.5 Ustawa o przewozie towarów niebezpiecznych. Umowa europejska dotycząca międzynarodowego przewozu drogowego towarów niebezpiecznych (ADR) 2.6 Spotkania z ekspertami z zakresu prawa transportowego	<ul style="list-style-type: none"> • dyskusja ukierunkowana • prelekcje ekspertów ds. transportu • prezentacje multimedialne • filmy edukacyjne • autorskie karty prac rozwiązywane indywidualnie lub zespołowo • smartfon na zajęciach • platforma Google Classroom • e-publicacje
Moduł 3. Plan biznesowy dla rozpoczynających działalność gospodarczą w sektorze TSL	3.1 Metodologia biznes planu: Istota biznes planu. Cele biznes planu. Oczekiwania adresatów biznes planu. Układ treści biznes planu. Charakterystyka głównych elementów biznes planu 3.2 Zajęcia warsztatowe: Opracowanie biznes planu, diagnoza i analiza praktycznych problemów związanych z opracowaniem biznes planu	<ul style="list-style-type: none"> • projekt – plan biznesowy • analiza SWOT • prezentacje multimedialne • smartfon na zajęciach • platforma Google Classroom

Źródło: opracowanie własne [4].

Zaproszeni do współpracy specjaliści z 2 instytucji: Małopolskiego Ośrodka Ruchu Drogowego w Krakowie oraz Małopolskiego Centrum Szkoleniowego ADR Krakus w Krakowie wygłosili 2-godzinne prelekcje połączone z dyskusją.

W okresie 1.09.2021 – 31.05.2022 wdrożyłam w oddziale 3TZ Technikum Logistycznego innowację programowo-metodyczną *Praktyczne zastosowanie matematyki w logistyce*. Przetawiany projekt, z uwzględnieniem podstawy programowej przedmiotu podstawy logistyki, dał możliwość utrwalenia, ale przede wszystkim rozszerzenia treści o matematyczne aspekty logistyki w sektorze TSL, ze szczególnym uwzględnieniem wymiaru praktycznego.

Plan nauczania obejmował następujące moduły:

Moduł 1. Matematyka w logistyce – ujęcie podstawowe

Zestawy zadań o niskim i średnim stopniu trudności z następujących obszarów tematycznych:

1. Zarządzanie zapasami (20 zadań)
2. Planowanie i realizacja produkcji (20 zadań)
3. Ceny, podatki, koszty w magazynowaniu (20 zadań)
4. Inwentaryzacja w magazynie (10 zadań)
5. Formowanie jednostki ładunkowej (20 zadań)
6. Prognozowanie popytu (5 zadań)

Moduł 2 Matematyka w logistyce – ujęcie rozszerzone.

Zadania o wysokim stopniu trudności, o charakterze przekrojowym:

1. Kompletacja zamówienia a wytrzymałość opakowania
2. Wyznaczanie lokalizacji magazynu oraz kalkulacje związane z jego funkcjonowaniem
3. Strefa przyjęć – przemieszczanie ładunków w magazynie, wyznaczanie liczby stanowisk przeładunkowych, czasu rozładunku zewnętrznego środka transportu, liczba środków transportu wewnętrznego
4. Zapas zabezpieczający
5. Konsolidacja dostaw a koszty transportu
6. Decyzje w zarządzaniu zapasami – potrzeby netto materiałów, alokacja nadmiaru, kontrola poziomu zapasów, optymalna seria produkcyjna, zakupy spekulacyjne
7. Magazyn własny czy obcy? – porównanie kosztów magazynowania
8. Gdzie produkować? – porównanie kosztów produkcji i kosztów logistyki

Moduł 3 Dzień Logistyki w dniu 12.05.2022 – prezentacja projektów uczniów.

Moduł 4 Spotkanie z ekspertem z sektora nauki w ramach Dnia Logistyki – wykład *Logistyka 4.0 – modelowanie, symulacje i optymalizacja procesów logistycznych, połączony z dyskusją.*

Pierwiastek innowacyjny odnosił się także do osoby nauczyciela. Nastąpiła zmiana mojej roli z tzw. przewodnika i przekaznika wiedzy na facylitatora stymulującego działania młodzieży w kierunku samodzielności i poznawczej zaradności.

Zastosowane narzędzia badawcze: arkusz obserwacji zachowań uczniów, analiza i ocena prac uczniów, ankieta ewaluacji spotkań z ekspertami pozwoliły na potwierdzenie osiągnięcia celu głównego i 8 celów szczegółowych każdej z innowacji pedagogicznych oraz wskazania efektów dla uczniów. Młodzi ludzie m.in.:

- przeżyli wyzwanie edukacyjne, które zaangażowało ich intelektualnie, wyzwoliło aktywność, kreatywność i zwiększyło pewność siebie;
- rozwinęli umiejętność posługiwania się językiem matematyki, statystyki i ekonomii, prawa w mowie i piśmie, w odniesieniu do przypadków teoretycznych, jak i praktycznych z sektora TSL;
- udoskonalili umiejętności niezbędne w szkole, w przyszłości na studiach i w dorosłym życiu, takie jak: praca w zespole, rozwiązywanie problemów, planowanie działań i branie za nich odpowiedzialności;
- usprawnili stosowanie narzędzi informacyjno-komunikacyjnych w procesie uczenia się.

Kolejnym działaniem z obszaru wsparcia rozwoju zawodowego była organizacja poszczególnych etapów olimpiad i konkursów logistycznych, które aktywizowały młodzież do poszerzania wiedzy z zakresy transportu,

spedycji i logistyki. W analizowanym okresie uczniowie wzięli udział w:

- VI i VII Olimpiadzie Spedycyjno-Logistycznej (organizator: Uniwersytet Gdański, Wydział Ekonomiczny); finalistką olimpiady w 2023 r. została uczennica kl. 4Lg;
- X i XI Ogólnopolskim Konkursie *Liga Młodych Logistyków* (organizator: Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Kolegium Zarządzania); do finału w ramach XI edycji zakwalifikowały się 2 zespoły uczniów z kl. 4L i 4RT;
- Ogólnopolskiej Olimpiadzie Logistycznej (organizator: Międzynarodowa Wyższa Szkoła Logistyki i Transportu we Wrocławiu); finalistką olimpiady w 2023 r. została uczennica kl. 4Lg.

Warto w tym miejscu przedstawić także inicjatywę Wyższej Szkoły Logistyki w Poznaniu, w którą zaangażowane były wszystkie klasy technikum logistycznego. Mowa tu o spotkaniach wirtualnych, podczas których uczniowie zdobywali nową wiedzę z zakresu logistyki, poznawali od strony praktycznej istotę pracy w sektorze TSL, mieli możliwość korzystania z doświadczenia ekspertów, brali udział w dyskusjach. Przykładowe spotkania on-line, w których wzięła udział młodzież to:

- wybrane wykłady XV i XVI, XVII Forum Nauczycielskiego;
- wykład *Transport intermodalny*, prelegent dr inż. Ireneusz Fechner;
- *Logmeeting – Myślenie strategiczne w czasie pandemii*;
- *Logmeeting z neurospace – Sztuczna inteligencja w logistyce*;
- *Logmeeting z Ekol Logistics – Transport lotniczy Air Cargo*;
- *Logmeeting – Transport morski, Ocean kontenerów, morze możliwości*;
- *Logmeeting – Sytuacja kolei w Polsce Ocena ostatnich lat i perspektywy na przyszłość*;
- *Logmeeting – HRowy zawrót głów*;
- *Logmeeting – R-Gol*;
- *Logmeeting – CHEP*;
- wybrane wykłady Akademii Młodego Logistyka.

c) **e-edukacja**, czyli kształcenie z wykorzystaniem narzędzi TIK

TIK, czyli technologie informacyjno-komunikacyjne, stały się nieodłącznym składnikiem szkolnej edukacji. Nie wyobrażam sobie zarówno nauczania zdalnego, jak i stacjonarnego bez dostępu do programów oraz aplikacji multimedialnych czy tworzenia, gromadzenia i przesyłania danych w postaci elektronicznej. Obecnie mamy już w szkole w zastosowaniu interaktywne monitory, które wypierają tablice z rzutnikami multimedialnymi, a łączą w sobie wiele funkcji. Poniżej przedstawiam w ujęciu tabelarycznym wykaz narzędzi TIK, z ogólną charakterystyką obszarów ich zastosowania.

Tabela 3. Narzędzia TIK w pracy dydaktyczno-wychowawczej

Lp.	Nazwa narzędzia TIK	Obszary zastosowania
1.	Wirtualny organizator z zasobami edukacyjnymi – Strumień Google Classroom	<ul style="list-style-type: none"> gromadzenie materiałów dydaktycznych, dostępnych dla uczniów w trybie ciągłym, do pracy na lekcji lub do samodzielnej nauki w domu tworzenie ogłoszeń dla uczniów
2.	Gotowe ćwiczenia interaktywne na tablicę multimedialną z możliwością tworzenia własnych – Wordwall.net	<ul style="list-style-type: none"> sprawdzanie i utrwalanie wiedzy uczniów przy użyciu np. testów, krzyżówek, teleturniejów
3.	Program do tworzenia prezentacji – PowerPoint	<ul style="list-style-type: none"> przygotowywanie autorskich prezentacji multimedialnych (na dzień 30.06.2023: 22 prezentacje), z wykorzystaniem gotowych szablonów, dodawaniem tekstu, obrazów, wykresów i animacji
4.	Interaktywne quizy – Kahoot!, Projekt-test Google Classroom	<ul style="list-style-type: none"> sprawdzanie i utrwalanie wiedzy uczniów przy użyciu testów jednokrotnego wyboru przygotowywanie testów z zastosowaniem grafiki lub obrazu (na dzień 30.06.2023: 20 testów),
5.	Projekt Google Classroom	<ul style="list-style-type: none"> tworzenie zadań, stawianie pytań problemowych, ze wskazaniem terminu wykonania pracy przez ucznia otwieranie, sprawdzanie, wystawianie oceny i zwrotny komentarz na temat pracy do ucznia
6.	Przeglądarki internetowe – Google Chrome, Mozilla Firefox	<ul style="list-style-type: none"> wyszukiwanie informacji w internecie, przeglądanie tematycznych stron internetowych, pobieranie plików, odtwarzanie różnego rodzaju multimediiów
7.	Aplikacja do kontaktu z interesariuszami szkoły (uczniowie, rodzice, nauczyciele, dyrekcja) – Meet Google Classroom	<ul style="list-style-type: none"> nauczanie zdalne prowadzone w czasie rzeczywistym spotkania wywiadowcze z rodzicami udział w posiedzeniach rady pedagogicznej
8.	Aplikacja Kalendarz Google	<ul style="list-style-type: none"> wspiera proces organizacji mojego dnia pracy informowania uczniów o nadchodzących terminach kartkówek, sprawdzianów, oddawania prac domowych
9.	Aplikacja do udostępniania dokumentów, zdjęć i filmów – dysk Google	<ul style="list-style-type: none"> do chmury przesyłam wybrane dokumenty, zdjęcia, filmy i inne pliki, nawet w dużych ilościach lub te o znacznej objętości
10.	Aplikacje do tworzenia grafik – Canva	<ul style="list-style-type: none"> stosuję aplikację do tworzenia grafik online, w przeglądarce www, korzystam z udostępnionych szablonów i graficznych elementów, pozwalających opracować np. gazetkę szkolną, plakat, ogłoszenie
11.	Smartfon na lekcji	<ul style="list-style-type: none"> mobilne urządzenie z dostępem do internetu to niewyczerpalne źródło wiedzy dla uczniów, stąd młodzież w określonych sytuacjach korzysta z nich, np. szukając definicji, oglądając film, czytając artykuł, odpowiadając na pytania testowe uczę młodzież umiejętności oddzielania bezwartościowych treści od tych wiarygodnych, wzbogacających wiedzę i poszerzających horyzonty
12.	Monitor interaktywny	<ul style="list-style-type: none"> wykorzystanie podstawowych aplikacji: białej tablicy, przeglądarki stron www, możliwości szybkiego, bezprzewodowego przesyłania obrazu ze smartfonu lub tabletu bezpośrednio na monitor w procesie dydaktycznym
13.	Dziennik elektroniczny Vulcan	<ul style="list-style-type: none"> tworzenie dokumentacji szkolnej monitorowanie ocen i frekwencji uczniów kontakt z uczniami kontakt z rodzicami kontakt z dyrekcją i gronem pedagogicznym
14.	Komunikator – Messenger	<ul style="list-style-type: none"> kontakt z uczniami w trybie ciągłym

Lp.	Nazwa narzędzia TIK	Obszary zastosowania
15.	Przykładowe portale logistyczne: https://obserwatorlogistyczny.pl https://portaltsl.pl https://www.logistyka.net.pl	<ul style="list-style-type: none"> • tworzenie materiałów dydaktycznych • zwiększanie aktywności czytelnicy uczniów o tematyczne e-artykuły dostępne na stronach portali • dostęp do multimedialnego słownika terminów logistycznych • dostęp do aktualnej informacji o konferencjach, targach, spotkaniach branżowych
16.	Serwis YouTube	<ul style="list-style-type: none"> • udostępnianie filmów edukacyjnych dostępnych w serwisie • stworzenie na potrzeby kształcenia zawodowego biblioteki filmów dydaktycznych w następujących kategoriach: <ul style="list-style-type: none"> – przedsiębiorstwo sektora TSL i jego funkcjonowanie (13 pozycji) – aspekty ekologiczne w przedsiębiorstwach sektora TSL, produkcji, magazynowaniu i dystrybucji (6 pozycji) – aspekty praktyczne w transporcie (28 pozycji) – statystyka w logistyce (6 pozycji)
17.	Aplikacje Microsoft Office – Word, Excel	<ul style="list-style-type: none"> • przygotowywanie dokumentów szkolnych, materiałów dydaktycznych • dokonywanie wyliczeń • tworzenia wykresów, tabel
18.	Serwis społecznościowy – Facebook	<ul style="list-style-type: none"> • udostępnianie przygotowanych materiałów informacyjnych dotyczących bieżących i planowanych działań w szkole
19.	Strona internetowa szkoły	
20.	Aplikacja ClickMeeting	<ul style="list-style-type: none"> • udział w konferencjach, seminariach, wykładach, szkoleniach
21.	Lex – System Informacji Prawnej	<ul style="list-style-type: none"> • korzystanie z aktualnych aktów prawnych i komentarzy do nich w ramach przygotowywanych materiałów dydaktycznych dla uczniów do pracy na lekcji lub do samodzielnej pracy w domu

Źródło: opracowanie własne [3].

Prezentacja multimedialna to popularna pomoc audio-wizualna, którą wykorzystuję w ramach zajęć lekcyjnych. Istotnie, stosowanie ilustracji, przedstawianie trudnych pojęć, definicji czy też porządkowanie danego materiału w formie wyliczeń z atrakcyjną oprawą graficzną wspomagają proces dydaktyczny. Wzbogaca metodykę podającą, budowaną jedynie wokół samego przekazu werbalnego. Uwzględniając treści zawarte w podstawie programowej przedmiotów zawodowych, przedmiotowych planach nauczania i w podręcznikach, przygotowałam prezentacje multimedialne, które stanowią e-zasoby dostępne na Strumieniu Google Classroom, a dotyczą następujących tematów:

1. Dokumenty normatywne FIATA w pracy spedytora
2. Uwarunkowania prawne w działalności transportowej
3. Dokumentacja celna
4. Ekologiczne środki transportu
5. Transport drogowy i jego infrastruktura
6. Transport kolejowy i jego infrastruktura
7. Transport lotniczy i jego infrastruktura
8. Transport morski i wodny śródlądowy i ich infrastruktura
9. Klasyfikacja ładunków i ich oznakowanie
10. Międzynarodowe standardy identyfikacji ładunków i wymiany danych
11. Kody kreskowe w procesach magazynowych
12. Produkt. Rynki docelowe. Konkurencja. Analiza SWOT
13. Cena. Dystrybucja. Promocja
14. Formy opodatkowania
15. Ryzyko w działalności gospodarczej
16. Innowacje w przedsiębiorstwie
17. Komunikacja marketingowa
18. Rynek i gospodarka rynkowa. Popyt i prawo popytu. Podaż i prawo podaży. Cena równowagi
19. Produkcja. Funkcja produkcji. Koszty produkcji
20. Koszty w krótkim okresie
21. Koszty w długim okresie
22. Próg rentowności w ujęciu ilościowym i wartościowym

Prezentacje multimedialne pełnią funkcję uzupełniającą w stosunku do treści innych materiałów dydaktycznych stosowanych na lekcji (np. prezentacja 2, 3, 5-11, 18). Są także takie, które stanowią pierwsze, podstawowe źródło wiedzy dla ucznia (np. prezentacja 15, 16, 22).

Efekty dla uczniów wynikające z zastosowania narzędzi TIK:

- atrakcyjna lekcja, z elementami innowacyjności, na której trudniej im się nudzić;
- zapamiętują o wiele więcej, systematyzują i utrwalają wiedzę;
- potrafią w sposób skutecznych i sprawny poszukiwać, porządkować oraz wykorzystywać informację z różnych źródeł internetowych;
- w sposób właściwy i bezpieczny wykorzystują znane im narzędzia TIK;
- pobudzanie różnych zmysłów uczniów w procesie nauczania;
- zwiększanie zdolności postrzegania;
- zwiększanie aktywności podczas przyswajania nowej wiedzy;
- podniesienie poziomu komunikacji z nauczycielami – przepływ wiadomości na bieżąco, z szybkością informacją zwrotną.

Bibliografia:

1. *Plan działań w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego na lata 2022-2025*, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Warszawa, 2022, s. 9-29
2. *Przyszłość edukacji zawodowej: Metody modernizacji szkół zawodowych i zwiększanie adaptacyjności pracowników oświaty*, Izba Rzemieślnicza i Przedsiębiorczości w Białymstoku, Białystok, 2015, s. 97-131
3. Sprawozdanie z realizacji planu rozwoju zawodowego w okresie 02.09.2020 – 01.06.2022 na stopień nauczyciela dyplomowanego
4. *Kształtowanie przedsiębiorczości wśród młodzieży – ujęcie praktyczne w oparciu o realizację innowacji pedagogicznej*, cz. II, (w:) „Edukacja Pomorska” nr 112/113, s. 36-39

Agnieszka Buś-Bidas – doktor nauk ekonomicznych w dyscyplinie nauki o zarządzaniu; od 2019 r. nauczyciel przedmiotów zawodowych w technikum logistycznym w Zespole Szkół nr 1 w Bochni.

Pomorska Biblioteka Pedagogiczna w Gdańsku poleca literaturę: Jak poruszać z uczniami trudne tematy

oprac. Joanna Kamrowska,
PBP w Gdańsku

Pomorska Biblioteka Pedagogiczna
im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku

Institucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Każdy nauczyciel musi się zmierzyć z problemami, jakie mają jego uczniowie – nie tylko je zrozumieć, ale także pomóc stawić im czoło. Wybranie skutecznego sposobu na poruszanie trudnych tematów z uczniami może być wyzwaniem dla nauczycieli. Odpowiednia literatura dostarcza nie tylko wiedzy, ale również narzędzi i strategii, umożliwiających rozwiązanie zaistniałych sytuacji dydaktycznych oraz wychowawczych.

Poniżej przedstawiamy wybrane materiały dostępne w zbiorach Pomorskiej Biblioteki Pedagogicznej w Gdańsku, które zawierają konkretne wskazówki przydatne dla nauczycieli:

1. Trudne tematy : propozycje godzin wychowawczych / Ewa Grzesiak, Renata Janicka-Szyszkó, Magdalena Steblecka; [il. Sławomir Kilian] Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2005. – ISBN 83-60083-67-3, Sygn. 175764 (Gdańsk), 25422 (Kościerzyna), 42054 (Kwidzyn), 32731 (Malbork), 33123, 37169 (Starogard Gdański) Tytułowe trudne tematy to przede wszystkim uzależnienia, zarówno od narkotyków czy alkoholu, jak i jedzenia, nikotyny oraz sekt.
2. Dziecko i nastolatek w żałobie : rola nauczycieli i pedagogów / Agnieszka Paczkowska. Gdańsk : Fundacja Hospicyjna, 2020. – ISBN 978-83-942996-6-8, Sygn. 209162 (Gdańsk), 42594 (Pruszcz Gdański), 43050 (Starogard Gdański), 44083 (Wejherowo), 39194 (Kwidzyn) Książka pomaga nauczycielom zrozumieć proces żałoby u uczniów

i oferuje praktyczne wskazówki dotyczące wspierania dzieci w trudnych chwilach.

3. Rasizm i nietolerancja, nie! : mini poradnik, jak powiedzieć „nie” rasizmowi i nietolerancji / Florence Dutheil, Henri Fellner; [tł. z fr. Joanna Woyciechowska], Warszawa : Muchomor, 2005. – ISBN 83-89774-14-3, Sygn. 174533 (Gdańsk) Książka tłumaczy, czym jest rasizm, pokazując, że każdy z nas ma prawo do szacunku – dla wychowawców może być przydatnym wsparciem w rozmowie.
4. Rozmowy z dzieckiem : proste odpowiedzi na trudne pytania / Justyna Korzeniewska, Warszawa : Wydawnictwo RM, 2014. – ISBN 978-83-7773-260-1, Sygn. 213180 (Gdańsk) Książka pokazuje, w jaki sposób, informując dziecko o skomplikowanych zjawiskach społecznych i niebezpieczeństwach, nie wzbudzić niepokoju, nie burzyć pozytywnej wizji świata i nie odbierać mu typowego dla niego optymizmu.
5. Rozmowy na trudne tematy / Zofia Grudzińska Szkoła // *Miesięcznik dyrektora*. – 2023, nr 4 (161),

s. 53-56 ISSN 2354-046X, Sygn. 016
Artykuł zawiera porady, jak rozmawiać z uczniami o sprawach niełatwych lub nie do końca jednoznacznych.

Książki, które poruszają trudne tematy, nie są przeznaczone wyłącznie dla dorosłych czytelników. Pomorska Biblioteka Pedagogiczna proponuje też książki i artykuły z czasopism, które mogą być punktem wyjścia do rozmowy z uczniami:

1. Książki zbójce : trudne tematy w literaturze dla dzieci i młodzieży / Anna Maria Czernow // Trendy. – 2015, nr 4, s. 54-56. – ISSN 2299-1786, (dostęp online)
W oparciu o konkretne tytuły poruszane są tzw. tematy trudne w literaturze dla młodzieży: choroba, niepełnosprawność, wykluczenie, homoseksualizm, nieudane relacje z rodzicami; dla dzieci zaś – przeżycia: przeprowadzka, pobyt w szpitalu, przybycie na świat rodzeństwa, emigracja.
2. Jak rozmawiać z dziećmi o wojnie? : wykorzystanie literatury do prowadzenia trudnych rozmów / Małgorzata Swędrowska // Wychowanie w Przedszkolu – 2022, nr 3, s. 5-7. – ISSN 0137-8082, Sygn. 0236 (Gdańsk)
W artykule zamieszczono spis książek, które mogą być pomocne do prowadzenia z uczniami rozmów o wojnie i bieżącej sytuacji w Ukrainie.
3. Bez tematów tabu : niepełnosprawność w książkach dla dzieci / Sylwia Kilanowska-Męczykowska // Edukacja Pomorska. – 2022, nr 114, s. 15-16. – ISSN 2084-9478, Sygn. 013073, (również dostęp online)
Artykuł zawiera opis kilku książek poruszających temat niepełnosprawności.
4. Starzenie się i przemijanie w literaturze dla dzieci / Elżbieta Szeffler // Język Polski w Szkole IV-VI. – 2014/2015, nr 3, s. 30-76. – ISSN 1642-8749, Sygn. 0528 (Gdańsk)
Publikacja stanowi analizę literacką.
5. Oswoić śmierć / Monika Pilch // Remedium. – 2021, nr 11, s. 4-5. – ISSN 1230-7769, Sygn. 012718 (Gdańsk)
Publikacja prezentuje przykłady dobrej literatury dla dzieci oraz dorosłych, mogącej pomóc w przepracowaniu trudnych doświadczeń śmierci i żałoby.
Ważne jest, aby wybierać pozycje odpowiednie do wieku i dojrzałości emocjonalnej uczniów. Poniższa literatura dziecięca, wybrana z bogatych zbiorów Pomorskiej Biblioteki Pedagogicznej, pomoże dziecku oswoić się z trudnymi i bolesnymi tematami:
 1. Teraz tu jest nasz dom / Barbara Gawryluk ; ilustracje Maciej Szymanowicz. Łódź : Wydawnictwo Literatura, 2016. – ISBN 978-83-8208-064-3, Sygn. 213863, 215592 (Gdańsk), Sygn. 35791 (Chojnice), Sygn. 33940 Dz (Kościerzyna), Sygn. 41883, 42619 (Kwidzyn), Sygn. 41275, 41829 (Malbork), Sygn. 35436 (Nowy Dwór Gdański), Sygn. 43508 (Pruszcz Gdański)
Książka przedstawia historię chłopca z Ukrainy, który musi adaptować się do życia w Polsce.
 2. Wędrowniaku / Jarosław Mikołajewski ; [il. Joanna Rusinek]. Kraków ; Budapeszt : Wydawnictwo Austeria, 2016. – ISBN 978-83-7866-058-3, Sygn. 197897 (Gdańsk), Sygn. 35552 (Kwidzyn)
Jest to historia uchodźcy poszukującego domu.
 3. Zły pan / Gro Dahle, Svein Nyhus ; tł. z jęz. nor. Urbanik Paweł. Gdańsk : EneDueRabe, 2013. – ISBN 978-83-62566-20-4, Sygn. 191904 (Gdańsk)
Książka traktuje o przemocowych sytuacjach domowych.
 4. Włosy mamy / Gro Dahle, Svein Nyhus ; tł. z norw. Helena Garczyńska, Gdańsk : Ene Due Rabe, 2010. – ISBN 978-83-927462-3-2, Sygn. 185180 (Gdańsk)
Jest to opowieść o depresji rodzica.
 5. Duże sprawy w małych głowach / Agnieszka Kossowska: Warszawa; Ożarów Mazowiecki : Linia, 2018. – ISBN 978-83-63000-74-5, Sygn. 205000 (Gdańsk)
To książka, która o różnorodności świata dookoła nas opowiada z perspektywy dzieci.
6. Wielka księga wartości : opowiadania o szczerości, tolerancji i innych ważnych sprawach / Teresa Blanch, Anna Gasol: Warszawa : Nasza Księgarnia, 2019. – ISBN 978-83-10-8144-195 -7, Sygn. 213870 (Gdańsk)
Książka, która uczy nas zrozumienia, tolerancji i empatii.
7. Świat według dziadka / Zofia Stanecka Poznań : Wydawnictwo „W drodze”, 2013. – ISBN 978-83-7033-897-8, Sygn. 199490 (Gdańsk)
Autorka książki – w bardzo ciepły i liryczny sposób – opowiada o przemijaniu.
Poruszanie trudnych tematów z uczniami to długotrwały proces, który wymaga cierpliwości, zaangażowania, a także wycucia i pomyślności. Ważne jest, aby stworzyć przestrzeń, w której uczniowie czują się wsparci oraz zrozumiani, aby mogli otwarcie rozmawiać o trudnych tematach.
Czytanie ma moc budowania empatii, poszerzania horyzontów i zrozumienia dla różnych doświadczeń oraz perspektyw. Przywołane tytuły nie tylko angażują emocjonalnie, ale także otwierają drogę do wartościowej rozmowy na temat ważnych kwestii, które dotyczą życia młodych ludzi.
Pomorska Biblioteka Pedagogiczna szczególnie dba o to, aby książki, które traktują o trudnych tematach, były dostępne dla czytelników. W niniejszym artykule zaprezentowaliśmy tylko wybrane materiały. Biblioteka oferuje bogate zasoby książek i czasopism, dostosowane do zróżnicowanych potrzeb czytelników. Zapraszamy do korzystania z naszej Biblioteki online i odkrywania interesujących publikacji przez stronę internetową: bbp.gda.pl. ■

Giełda inspiracji

Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli w Gdańsku

Institucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

**nauczycielskie
dzielenie się wiedzą
i doświadczeniem**

Jesteś nauczycielem, który realizuje **innowację pedagogiczną, ciekawy projekt** albo **inną wartościową inicjatywę** edukacyjną w szkole lub placówce oświatowej woj. pomorskiego? Podziel się swoją wiedzą i doświadczeniem w krótkim wystąpieniu podczas **Giełdy inspiracji**.

Spotkajmy się **online** w sobotę **11 maja** 2024 r. o godz. **9.00**.

W programie **Giełdy inspiracji** znajdą się **prezentacje** przykładów **dobrych praktyk** edukacyjnych oraz sesje **pytań i odpowiedzi**.

Wszyscy prelegenci otrzymają **podziękowania** dyrekcji Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku.

Zgłoś swoje wystąpienie: do 28 marca br.
<https://tiny.pl/c6q8j>

Dodatkowych informacji udziela: Małgorzata Bukowska-Ulatowska, malgorzata.bukowska@pcen.gda.pl, 58 34 04 143

#awanszawodowy, #dzieleniesiewiedza, #innowacje

**Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli w Gdańsku**

Institucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Organ prowadzący: Samorząd Województwa Pomorskiego

Placówka posiada akredytację — decyzja Pomorskiego Kuratora Oświaty w Gdańsku nr 74/2020 z dnia 12 sierpnia 2020 r.

Placówka wpisana do rejestru instytucji szkoleniowych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Gdańsku pod nr ewidencyjnym 2.22/00057/2007